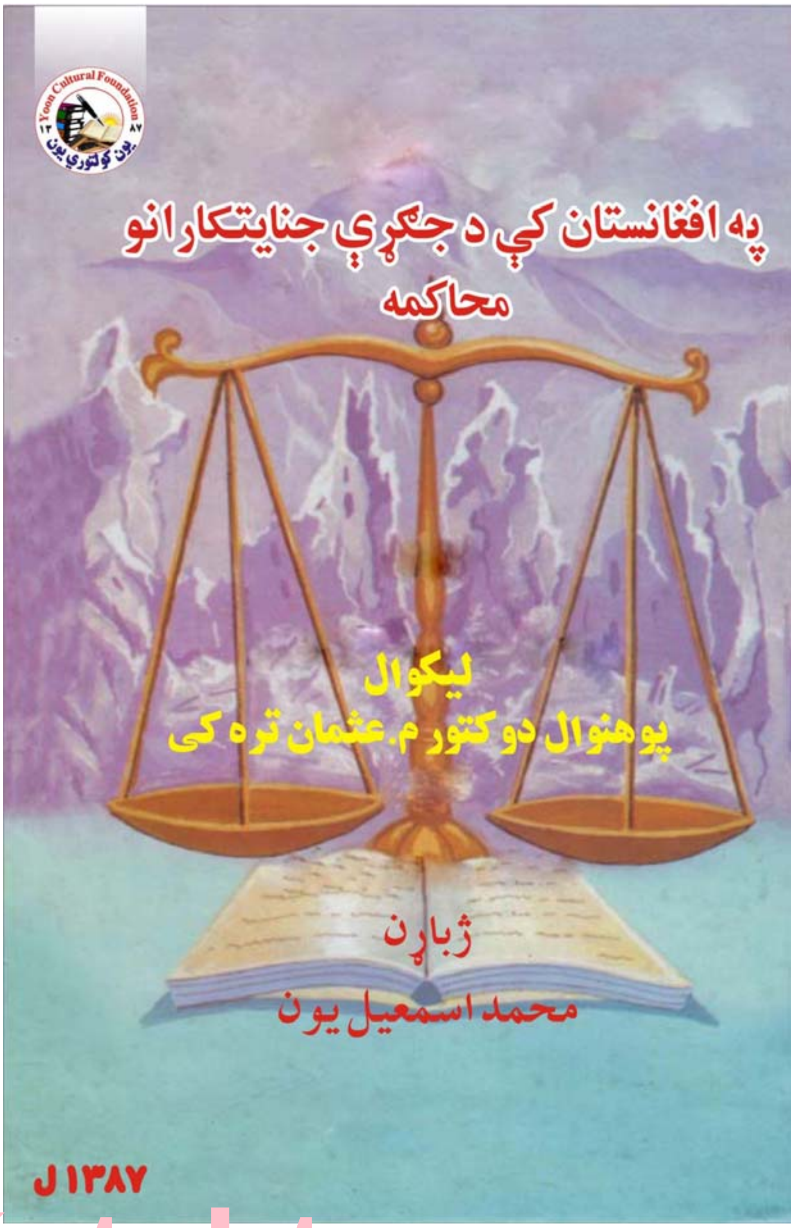

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

۱۳۸۷ ل

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لیکوال:	پوهنوال دوکتورم، عثمان تره کی
ژباړن:	پوهنیارمحمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۹ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
دژباړن پرله	
پسې نومره:	(۱۷)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۱۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهیدانو ارواوو ته چې د یرغلګرو او کمونیزم په مقابل کې یې یوه تاریخي (نه) وویله، په دې لاره کې یې سربایلود اود جګړې جنایتکارانو د محاکمې ستر مسوولیت یې موږ ته راوسپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثرپردویم چاپ څویادونې	۱
جنایتکاران باید محاکمه شي	۳
د جګړې جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیاده	۷
سریزه	۱۵
لومړۍ برخه	
عمومي څرګندونې	۱۹
لومړڅپرکی	
د جنګي جنایتونو په باب د نړیوالو حقوقو ټولنیز اصول	۲۰
لومړی- دنړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید	۲۰
دویم- د یالتنا کنفرانس	۲۲
دریېم- پر کورنیو شخړودنړیوالو قوانیونو تطبیق	۲۴
څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ	۲۶
پنځم- د جګړې قوانینود تطبیق څارنه او سرغړونې	۲۹
شپږم- د جګړې مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه	۳۱
اووم- د جګړې جنایتکارانو محاکمه	۳۲
۱- د څېړنې پړاو	۳۵
۲- د محاکمې پړاو	۳۶
۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو	۳۷
دویم څپرکی	
د جزا نړیوال دېوان جوړېدل	۳۸
د روم تړون غټې ټکي	۴۱
الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي	۴۱
۲- ډله ییزه وژنه	۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- بشرضد جنایت ۴۱
۳- جګړه ییز جنایت ۴۱
۴- د تېري جنایت ۴۲
ب- د دېوان غونډې راغونډونکې سرچینه ۴۲
ج- د ترون نیمګړتیاوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد... ۵۲
دویم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنایت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنایت ۶۵
۳- بشرضد جنایت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دویم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو - یو - جنګي جنایت ۹۰
الف- د عامه شتمنیو ویجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانیانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه- بشرضد جنایت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سیاسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو ښارنه او... ۹۴

دریم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت ۹۶
(تر شوروي تېري وروسته پړاو) ۹۶
لومړی- د مجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو... ۹۶
دویم- سرغړونې، ۱- جګړه ییز جنایتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۶
۲- بشرضد جنایت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سیاسي او... له کبله د خلکو ښارنه او... ۱۱۷

دریمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
دویم- دیو خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول ۱۲۷
الف- تبلیغ ځانګه ۱۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو څانګه ۱۲۸
ج- راجستر څانګه ۱۳۱

دویم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنایتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو څرنګوالی ۱۳۳
دویم- د جنایتکارانو سپارنه ۱۳۸
پایله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعیل یون پېژندنه ۱۴۸

دځینو نومونو لنډون (مخففات)
نړیواله سره میاشت (ن،س،م)
ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)
جزا نړیوال دیوان (ج،ن،د)
بښنې نړیوال سازمان (ب،ن،ي)
افغانستان خلکو دیموکراټیک ګوند (ا،خ،د،ګ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر پردويم چاپ څو يادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځيرکو سياسي شخصيتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غميزې په ټولې دبرش کلنې موده کې يې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهير کې يوه زره هم له خپل ملي دريځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پيل شوې جګړې دناتار او سياسي ناورين له قربانيانو څخه دی، نو ځکه خو ترهر چا زيات، ده د جګړې او جګړې د جنايتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثر دده ددې اوږدې مودې دمبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندی له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره کومې هيلې ښرګندې کړې وې، هغه نه يوازې عملي نه شوې، بلکې سياسي ښرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

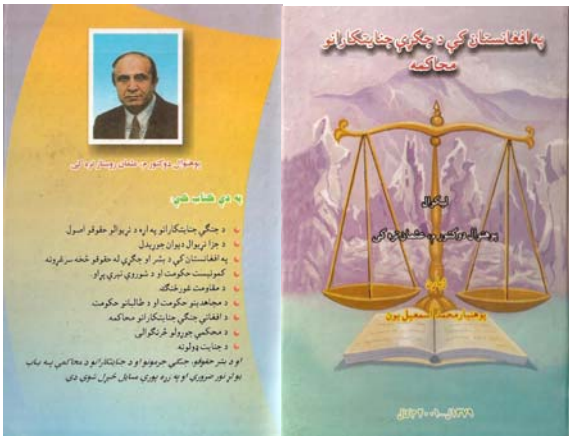

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلي نه کړي، ددې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې ددې کتاب په چاپ سره ځوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم ځوک ورځخه دا جهان ورکړی امتیاز اخیستلای شي، داکتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زموږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن ځخه د ملي خاینانو او زورواکانو ځېرې هېرې نه شي. ددې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې دظالم او مظلوم، حق اوباطل،خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب وکتاب سره سپین او یوې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمد اسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د سلواغې ۲۴مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتکاران باید محاکمه شي

څرنګه چې ټولو ته څرګنده ده، زموږ ګران هېواد افغانستان د پردیو لاسوهنو او زموږ د خپل هېواد د سیاسي ډلو د مشرانو د بې کفایتۍ او د ځینو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له امله وران ویجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني یې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته څرګنده ده، چې افغانان په تش لاس، دایمان او عقیدې په ځواک له یوه ستر نړیوال زبرځواک سره ډغره ووهله او د قربانۍ یو بې مثاله معیار او ریکارډ یې ټینګ کړ. افغانانو نه یوازې د بهرنیو یرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې د کورنیو جنایتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر یوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زموږ ولس ته زیات زیانونه واوښتل، ان دومره زیانونه، چې دنړۍ پر مخ یې ډېرې کمې بېلګې لیدل شوي دي. ددې جګړې او غمیزې په پیل کې زموږ خلکو هیله لرله. خدای(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورني او بهرني، سیاسي او جنګي جنایتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا وویني. خو په ډېرې خواشینۍ سره باید ووایو، چې داسې ونه شول. داسې دردوونکې جګړې پیل شوې او بیا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانیو جنایتکارانو جنایتونه یې تر سیوري لاندې راوستل. نړیوال سیاست او د ځینو هېوادونو ګټو هم پر داسې لوري بدلون وکړ، چې نور یې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه یې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنایتکارانو ته سیاسي پناه ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي له خوا د اشغال په کلونو کې نړیوالې ټولنې افغانستان ته ډېره زیاته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې یې استازی پروفیسور ارمکورا ډېر ځله افغانستان ته سفرونه کول، د کابل لاسپوڅی نظام یې د نړیوالې ټولنې تر سخت سیاسي او اخلاقي فشار لاندې راوستی و، چې د بشر حقوقو رعایت ته پام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، لیکوال، فرهنګیان او سیاسي اشخاص د مرګ او زندان له شکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بیا د افغانستان خونړۍ پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له یاده ووتله. ان داسې وخت هم راغی، چې د خدمتګار او جنایتکار توپیرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به یې په افغانستان کې د بشرحقوقو د پاللو دعوه کوله. هغوی د افغانستان سیاسي او جنګي جنایتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او په تېره بیا د جګړې قربانیان د نړیوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشیني دي.

استاد پوهنوال محمد عثمان تره کی د افغانستان د خلکو ربښتینی خدمتګار، د هېواد ملي مبارز دیوه دراک عالم او پوه په توګه، چې خپله هم سیاسي ظلمونو او جنایتونو کړولی او زیات کلونه زندان یې ګاللی دی، تر هرچا زیات یې (د جګړې جنایتکارانو محاکمې) اړتیا احساس کړې ده.

استاد تره کی په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچینوته دهغو دوریادونې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـوا ړي، زمـوږ د ټـولنې لـه عامـه ذهنيت او د نړيـوالې ټـولنې لـه افکار وڅخه دا موضوع هېره نه شي.

استاد ددې موضوع د هېرېدو د مخنيـوي لپـاره دادی لـومړی مثبت ګام پورتـه کړ او ((پـه افغانسـتان کې د جګړې جنايتکـارانو محاکمه)) اثر يې وليکه.

دا اثــر د بشــر حقوقــو او جګــړې حقوقــو لــه ملــي او نړيوالــو معيارونو سره سم ليکل شوی، هربحث يې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې او پلټنې وروسته ليکل شوی او وړاندې شوی دی. هيله ده، هـم افغانــان او هــم نړيــوال دې مســلې (د جګــړې د جنايتکــارانو محاکمـه) تـه پـام راواړوي. نړيوالـه ټولنـه مکلفـه ده زمـوږ دهېـواد جنايتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې پـه يوه ملي او يا نړيوالـه محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنيو هېوادونو پـه ځانګړي ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هيله کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمني هېـواد او ولـس د تاريخ په اوږدو کې زموږ له هېواد او خلکو سره ښـه دوسـتي پـاللې ده او نوره هيله هم ورڅخه شته. اوس د جګړې يو شمېر جنايتکـاران لويـديزو هېوادونـو تـه پنـاه وروړي، چـې د جرمنـي هېـواد هـم پـه همدې ډله کې دي. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولس سره د ډېرې قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنيو پـه سپـارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې يا پـه جرمني کې مېشت دي او يـا د جرمنــي نـورو ګاونـډيو هېوادونـو کـې، پـه دې ډول بـه د افغانــانو يــو ملــي ارمــان (د جنايتکــارانو محاکمــه) پــوره شــي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتکاران به خپلې سزاوې ووینې او د نورو جنایتونو مخه به ونیول شي.

دهمداسې ورځې د را رسېدو په هیله
په درناوي
محمدحیدر اقبال پښتونیار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيواله بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نينې وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تراوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي، پېچلتيا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غميزې او ستر ناورين له امله زموږ ولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيورې خواره شول چې دوی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره دلته ياد کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- اقتصادي: د ۲۲ کلنې جګړې په ترڅ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.
- ښوونیز: دټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) ببلابېل ښوونځي تباه شوي او دنړېدې لس ملیونه افغانانو د لوستوالېدو مخه نیول شوې ده.
- پوهنیز: د لوړو زده کړو خوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. دټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.
- وګړنیز: یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یونیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ شوي، یانې تر(۱۵)ملیونه اټکلي نفوس څخه(۹)ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېوادپه داخل کې نتل شوي او ځپل شوي دي.
- ټولنیز: د همدغو ناتارونو له کبله دټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنيز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبيعي او اصلي سرچينو پر ځای نوې او مصنوعي سرچينې د ټولنې لاربښوونه وکړي او په دې ډول سياسي-ټولنيز بحران لا پسې سخت کړي، ځکه نو د اقليت او اکثريت پر بنسټ په هېواد کې د سياسي واک وېشلو شعارونه زيات شوي دي.

- **خپرنيز:** په خپرنۍ برخه کې د (۱۵) لويو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) مليونو ټوکو زيات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.
- **تاريخي:** د هېواد ملي موزيم ، د اردو موزيم، دهډې موزيم او نور سيمه ييز موزيمونه لوټ شوي او سيزل شوي دي. د ملي موزيم ديولک تاريخي اثار له جملې څخه په سلو کې اويا قيمتي اثار غلا شوي دي.
- **کلتوري:** دهېواد اصيل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپين)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسموم شوه، او سنی هېواد مېشتی او بهر مېشتی ځوان ښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک يم او د کوم توک يم)) د يو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- **پوځي**: د تېرو دوو سوو کلونو به بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو دې ته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا د چا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او بايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې څرګنده ده ، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې ديوه هډ په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنايتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شينۍ سره بايد ووايو، چې زموږ ولس د يو داسې ستر ايډيالوژيک جنګ قرباني شو، چې زحمت يې موږ وليد او راحت يې نورو...

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غميزې په پيل کې داسې هيله کېده، چې د هېواد دا جنايتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني يرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سياسي لوبو ليدلوری هم ورسره بدلېده، بيا داسې وخت راغی، چې نويو ارزښتونو د پخوانيو ارزښتونو ځای ونيو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هيله د سياست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې ديو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانيانو ته يې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ يې پرې کړولو، موږ ته يې ((د امپراليزم ګوډاګيان)) ويل، خو يو وخت بيا داسې راغی، چې همغو ((امپرياليزم دښمنو)) د امپراليزم غېږې ته پناه يوړه.

زموږ ولس ته دا دخواشينۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونيستو ډلو لويديځ ته پناه يوړه اويو شمېرجهادي ډلو بيا دروس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلـــوي کمونيســـت حکومـــت صـــدراعظم و، د امپراليزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه يوړه اوښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځينو د ادعا او ګومانونو له مخې يې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور(روسيې) لـه ګرېوانـه سر راوکښـه. دا بېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو او دهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسي اخلاق او سپېڅلی بشري وجدان نه درلود او که درلودلای يې نو دا سې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره کی د هغو مليونو افغانانو يوه بېلګه ده او يو استازی دی، چې د سياسي جنايت قرباني شوی او زيات کلونه يې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللي دي. هغه د يو ژور او ځېرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه) وليکـه، چې نـږدې ده د افغانسـتان جګـړې او بـدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ له ذهنه او زموږد اوسني پښت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په ليکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصولو لـه مخې پـه دومره سړه سينه ليکلی، چې هېڅ‌چاته پـه کې د کينې لـه مخـې ګوتـه نـه ده نيـول شـوې، بلکـې ده د جنايـت څرنګـوالی تشـريح کـړی دی. هغـه څـوک چـې د جنـايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامل په توګه ويني، طبعاً بـه جنايتکـاروي او دخپـل ولـس پـر وړانـدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئول. په دې کتاب کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعت شوي، د ملي او نړېوالو اصولو او معيارونو له مخې جنايتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشريح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنايتکار ګڼل کېږي.

ددې کتاب بله ښېګڼه داده، چې د جنايتکارانو د نيونې اويوې ملي او يا نړېوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې ددې کتاب پر محتوياتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنايتکاران به د خپل عمل سزا ووينې، که چېرې دا جنايتکاران محاکمه نه شي، نو ددې مانا به دا وي، چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنايتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنايتکاران به د خپل ژوند برخليک له تېرو هغو سره يو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به يې دا وي، چې د راتلونکو جنايتونو مخه به ونيول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې ددې جنايتکارانو له لاسه پيدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هيله او ډاډينه به يې پياوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، ځېرمن ليکوال او سياستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته ددې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښتمن کتاب د چاپ له امله مبارکي وايم او د نورو بریالیتوبونو هیله يې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښتونیار هم د زیاتې مننې او ستاینې وړ بولم، چې ددې کتاب د پښتو او دري دواړو متنونو چاپ لګښت ته يې اوږه ورکړه او خپل ملي او فرهنګي رسالت يې یو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلګرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې د شپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل او قربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې د هېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې ګرځېده راګرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس د دې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلګر ځواک په زور رامنځته شوې دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري رنګه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو د هیلو او د هېواد د لوړو ګټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نتل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوټ او تالان بنسټ يې کېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتيا ته شا کړه، هغه يې پايته رسېدلی وگاڼه، له هغه دښمن سره يې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې يې گڼ شمېر جنايتونه کړي وو. دوی د خپلو سياسي سيالانو پر ضد له خپل دښمن سره يو ځای، په يوه مورچل کې کېناستل. پر دې وخت د افغانستان د غميزې مسئولين، د يوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړې څخه، داسې يوې پوړې ته پورته شول، چې هم ورته ښننه وشوه، هم ورته سياسي باور ورکړل شو، هم يوه ائتلافي ډله شوه او هم يې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتياز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدينو هم په خپل وار سره د جگړې له اصولو څخه زيات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې يې انگازې وکړې. د کمونيستانو ظلم او زور زياتي، د کړکېچ ددې نوي پړاو تر سيوري لاندې راغلل او بده يې لا داچې د هغوی جنايتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، بايد له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکۍ لپاره گټه پورته شي. همدا اوس بايد لږ تر لږه په خپرونو کې د جگړې د جنايتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ييزو رسنيو له لارې بايد د يرغلگرو او ظلم د قربانيانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې بايد جنايتکارانو ته څرگنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له ياده نه دی کېښلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنايتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتيا خبره داده تر هغه چې د هېواد خلک د جنايتکارانو پر محاکمه بريالي نه شي، د جهاد پايته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنايتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئوليت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سياسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې ليکنه کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې يوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونيست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډلو يې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که چېرېددې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا توندې او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووايو، چې ليکوال خپله لومړۍ موخه (د قضيې د هېرېدا مخنيوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (دجګړې جنايتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونيار څخه چې ددې کتاب چاپ لګښت يې برابر کړ او په دې ډول يې (په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخيسته مننه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بافرهنګه، مبارز او کاري شخصیت پوهنیار محمد اسمعیل یون څخه هم ډېره مننه څرګندوم، چې هم یې د دې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم یې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښ او ذکاوت په انډول د هغه اخلاقي شتمني ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنيکپوهنې او عقلي برياوو څخه په ګټې اخيستنې سره پر نورو سيارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بريالی شوی، چې د کينې او ځانغوښتنې غريزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ يې مدني او سوله ييز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق دداسې قوانينو او تعاملاتو ټولګې ته ويل کېږي، چې د انسان د غچ اخيستنې، دښمنۍ او کينه ييزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وي.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړيکي تنظيموي: د جګړه مارو تر منځ اړيکي او بل له عامو وګړو سره د جګړه مارو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظيم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه به دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په انډول پيليز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول.

دويم څپرکی- د جزا نړيوال دېوان رامنځته کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول

لومړی-د نړيوالو کانوانسيونونو تاريخي شاليد(پس منظر)

((خپلو خلکو سره د يوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د يو لړ حقوقو ورکړه يا نه ورکړه، د نړيوالې ټولنې دلېوالتيا وړ يوه موضوع ده.

دګڼو نړيوالو کانوانسيونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، په ډاګه څرګندوي، چې دبشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړيوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګړې حقوق د هغو لوزونو، ژمنو او نړيوالو کانوانسيونونو زېږنده دي، چې د وروستۍ يوې نيمې پېړۍ په بهير کې رامنځته شوي او موخه يې دا ده، چې د جګړې په بهير کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه يې وشي، ددې کانوانسيونونو ډېر مهم يې په لاندې ډول دي:

---

[1] -دومنيک کارو،Domenique Carreau، نړيوال حقوق، پاريس، ۱۹۸۲زکال، ۳۴۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ژنیو کانوانسیون (۱۸۶۴ز کال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((د سرې میاشتې موسس)) تر انساني هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپايي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.
- د ((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۶۸ ز کال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه ماړو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.
- د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ ز کلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۶۴ز کال کانوانسیون پر منځپانګې (محتوا) ټینګار وشو.
- د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ ز کال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.
- دژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ ز کال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.
- د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ ز کال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.
- د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹ز کال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س،م)) تر سرپرستۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ شوي و، د جګړې د اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپايي کانوانسیون (۱۹۸۹ز کال): داکانوانسیون د ناوړه انساني او بشرضد چلندونو او سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د ۱۹۲۲ ز کال د جنوری پر ۲۳مه نېټه ۲۳ هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(۱۹۹۳ز کال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژيکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پرېکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د ۱۹۴۵ز کال د فبروری پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پرېکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رڼا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتا په کنفرانس کې چرچل، روزولټ او ستالین د دویمې نړیوالې جګړې د برېمنو په توګه، تر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که په څرګند ډول ووایو د المان تر نړېدو راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب په سیاسي او اقتصادي برخو کې داسې توافق وشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د نازیزم د ریښو د رایستلو تر بریده باید د هغه پر ضد مبارزه وشي.

۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.

۳- د جګړې جنایتکارانو قضایي څارنه دې وشي.

د جګړې جنایتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د ۱۹۴۵ز کال له نومبر څخه د ۱۹۴۶ز کال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې یوه نړیواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امریکا، شوروي، فرانسې او انګلیستان استازو په کې غړیتوب درلود، لس میاشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې دریو ډلبندیو غور وشو او وڅېړل شوې.

جنګي جنایتونه، سوله ضد جنایتونه، بشرضد جنایتونه.

الف- جنګي جنایتونه په دې ډول وو: د اسیرانو وژنه او د یرغملانو نیونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د عامه او خصوصي شتمنۍ لوټونه.

ب- سوله ضد جنایتونه: د یرغلیزې جګړې پیل او دوام ته ویل کېږي.

ج- بشرضد جنایتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنایته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعید، عامه وژنه(Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نـورنبرګ پـوځي محکمـې، دوه ویشـت تنـه جنګـي جنایتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د یالتـا کنفـرانس کـارد ((پوتسـدام))کنفـرانس (۱۹۴۵زکال، جولای- اګسټ) لـه خوا تعقیب او تینګار پـرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تیره کېښوده، چې هېڅ بشرضد جنایت بې پوښتنې پاتې نه شي.

دریېم- پـه کورنیو شخړو کې د جګړې د نړیوالو قوانینو د تطبیق پراختیا:

سـره لـه دې چـې د ژنیـو د ۱۹۴۹زکـال کانوانسـیون، د نړیوالو جګړو په باب دی، خو د دریېمې مادې له مخې دهغه پرېکړې په کورنیو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰زکـال پـه بهیـر کـې د نړیـوالې سـرې میاشـتې (ن،س،م) کمېټې پـر یـو نوښت لاس پـورې کـړ او د یـو نړیـوال کنفرانس له لارې یې د ژنیو ۱۹۴۹زکال پر کنفرانس یو ځل بیا عمومي کتنه وکړه.

دهمـــدې لپـــاره لـــه کانوانســـیون ســـره دوه ضـــمیمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هیله لرله چې:

...تیـت وپرکـې جګـړې لکـه: د ملېشـو تـرمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکـال نړیوالـو کانوانسـیونونو پـه چوکـاټ کـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کړي او د نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال اړخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو نښتو پلې کړي.

ازادۍ بښونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملېشو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پورته پوښتنو سره سره چې نړیواله ټولنه یې سره وېشلې وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ زکال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ زکال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاکګرې واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي بښونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي بښونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي بښونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ زکال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملیاتو لپاره یې څه سیمه نیولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸زکال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کارونې) پر اصولو ټینګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کارونې څخه د کانوانسیون موخه ((چاودېدونکې سرګلولې)) دي.د لاهې د ۱۹۰۷ زکال کانوانسیون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو اوټکولو لپاره د هر ډول وسیلې د کارونې په برخه کې خلاص مټ نه لري.))

د ژنیو د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون د لومړۍ فقرې پنځه دېرشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړه ییزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسیون ۴۸مه ماده یادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې باید د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسیساتو او پوځي او ملکي وګړو ترمنځ توپیر وکړي؛ د جګړه ییزو عملیاتو موخه باید دجګړه ییزو تاسیساتو او پوځي سړیو له منځه وړل وي.))

د ژنیو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳زکلونو کانوانسیونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو یا مالونو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنايت په توګه د سزا وړ بولي. لکه: وژنه، تبعيد ، دوګړو ډله ييزه لېږدونه، يرغمل نيول، د عامه او ځاني شتمنۍ، چې د جګړه ييزو اړتياوو پر بنسټ يې توجيه شونی نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سياسي، نژادي او مذهبي کتنو او انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او سزا ورکونه.

دريمه ماده چې په پورتنيو دريواړو کانوانسيونونو کې راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند او يا بل دليل له امله يې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه ((د انساني چلند)) هيله او غوښتنه کوي..

د دويم پروتوکول د ۴ ، ۵ او ۷مې مادې له مخې ((انساني چلند)) کې دا لاندې شيان راځي:

د اسيرانو د فزيکي روغتيا او کرامت درناوی او د هغو دمانيز او مادي ژوند لپاره د ښو شرايطو برابرول.

دژنيو کانوانسيونونه او دهغه لومړی برخه ضميمه پروتوکول، له ټپيانو، رنځورانو، د جګړې اسيرانو، روغتيايي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخيستنه منع کوي. د ژنيو کانوانسيونونه د اسيرانو پر وړاندې بد چلند ، د بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې رنځوونکې بيولوژيکي ازموينې، د جبهې په لومړيو ليکو کې جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنايت بولي او عاملين يې د سزا وړ ګڼي.

دژنيو د ۱۹۷۷زکال کانوانسيون اړوند لومړی نمبر پروتوکول يادونه کوي: بايد د جګړې له اسيرانو او ټپيانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې چلند وشي، چې لږ ترلږه د انساني حقوقو د رعایت څرګندوی وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسیرانو نیول اعلان شول، بیا دې نو تر جګړې څخه په یوه لرې سیمه کې استوګن کړي، هغوی ته د ډله ییزې سزا ورکول منع دي. له اسیرانو او ټپیانو څه باید پوځي غچ وانخیستل شي، ټپیان او رنځوران له روغتیایي پالنې څخه د ګټې اخیستنې حق لري.

د ژنیو ۱۹۹۳ ز کال کانوانسیون((دریم کانوانسیون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسیرانو د پېژندنې بشپړ لیست، د نړیوالې سرې میاشتې (ن، س،م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسیرانو کورنیو ته د هغوی احوال وررسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسیران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسیرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي.

تر شخړو وروسته باید اسیران له بشپړ مصونیت سره خپلو سیمو یا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته یادونه وکړه، نړیوال قوانین پر کورنیو شخړو هم تطبیقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعایت باندې دزیات ټینګار لپاره د کورنۍ شخړې دواړه غاړې کولای شي، یو له بل سره یو لړ تړونونه لاسلیک کړي، چې نیول شویو کسانو ته په کې د نړیوالې جګړې د اسیرانو د حقوقي دریځ پېژندنه شامله وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم- د جګړې قوانینو د تطبیق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ ترلږه له درېیو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د لیکنۍ موافقې له مخې، یوې ناپېیلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېیلې خوا کېدی شي یو دولت وي او یا یوه نړیواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچینې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون د ۱۰مې مادې له مخې یې وړاندوینه شوې وه، په څو ځایونو کې پلې شوه:

- پر ۱۹۲۵ز کال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۶۱ز کال د ګواه Goa په پېښه کې.
- پر ۱۹۷۱ز کال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موباید پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضایي صلاحیت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحیت نه لري، چې د جګړې قوانینو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې ټینګار وکړي او یا په کې لاسوهنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دولت پورته د همدغسې يو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړيوالو حقوقو او د جګړې له قوانينو څخه زياتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زياتې بېلګې کولای شو د ايران – عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸ز کال)، د حبشې او سومالېې په شخړه (۱۹۷۷ز کال) او د خليج په جګړه کې (۱۹۹۰-۱۹۹۱ز کال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنيو د کانوانسيونونو او د هغو د ضميمه پروتوکولونو له مخې بيان شوي، يو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنيو شخړو کې: لکه په سريلانکا کې د تاميل بېلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا، موزامبيک، افغانستان، حبشې، سوډان، سومالېې، کمبوديا او نورو کې.
- د بېوسلې ملکي وګړو په باب د ژنيو د ۱۹۹۳ز کال کانوانسيون او د هغه ضميمه پرتوکول، يو لړ حقوق تضمينوي، خو بيا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ايران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر ۲۳مه نېټه کيمياوي بمباريو، په زرګونو ملکي وګړي له منځه يوړل. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲ز کال)، په يوګوسلاويا او نورو ځايونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زياتې بېلګې ليدل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د نیول شویو سیمو په باب: د سرغړونې څرګنده بېلګه یې پر ۱۹۹۷ز کال، د عربو په اشغالي سیمو کې د اسراییلو کړنه او د ادارې څرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه:

د ژنیو ټول کانوانسیونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفیت ګڼي، چې د تورنو کسانو د نیونې او د هغوی د محاکمې په برخه کې اسانتیا برابره کړي.

د ژنیو دکانوانسیونونو پر بنسټ هر لاسلیکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او یا هغه کسان چې د نړیوال قانون، مخالف حکم یې صادر کړی دی، ونیسي او محاکمې ته یې وسپاري. دا یوازې د لاسلیکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنایت او جرم سیمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنیو د دوه ګونو کانوانسیونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹ز کال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هیله وي، باید د ژنیو د کانوانسیونونو لاسلیکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب یو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، د تورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو(دحالاتو او وضعي غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې یې څرګند ونه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې وو ایي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک راټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهیر ټکني کړي.

اووم- د جګړې د جنایتکارانو محاکمه:

د ټولو حقوقي لارښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حیرانۍ سره باید ووایو، چې د جګړې حقوقو یو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه یې د قربانې شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هرډول! سرغړوونکو جنایتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنایتکار هغه څوک دی، چې یا یې په عملي او قصدي توګه او یا یې د زور او لټۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړیوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د یو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، تر هغه لوړپوړی تر جزایي او انظباطي مسئولیت لاندې راځي. که لوړپوړی پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړیوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه یې، د هغه د مخنیوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسیکه او جنجالیزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل د امر متابعت ته اړ وي او د امر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې دقوانینو د طرحه کولو پر وخت، ددې پوښتنې د ځوابولو لپاره نانډرۍ پورته شوې، ډېرو ګوندونو ونه غوښتل مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر داطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډېږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې دمادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګانه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷ز کال، د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ز کال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون دقانون خلاف کارترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګاڼه، ځکه نو کولای شو داسې ووایو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي.

د جګړو جنایتکارانو څارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید دجزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډمهاله لاره چاره داده، چې داجرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وڅېړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فرانسه کې د دويمې نړيوالې جګړې د جنګي جنايتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال يو ځانګړى تقنيني فرمان صادر شو، ددې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه يو لړ مطالب ځاى شول.

د ملي محکمو قضايي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جناياتو قربانيان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جناياتو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولاى شي، پر جنګي جناياتو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وڅاري.د ژنيو کانوانسيونونه پر دې ټکي ټينګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نيولو لپاره لاره اواره کړي او هغوى محکمو ته وسپاري.

((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا داده، چې د نړيوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړيوالې ټولنې له خوا))

د لندن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸مې نېټې تړون، د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول، د کورنيو حقوقو سيستم ته سپاري. د نورنبرګ او توکيو محکمو (دا محکمه د دويمې نړيوالې جګړې د بريمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پر مجرمينو پلي شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیج جګړې (پر ۱۹۹۱ز کال د عراق پر وړاندې د لویدیزو دولتونو جګړه) مجرمینو سزا دلویدیزو هېوادونو له بیا بیا غوښتنو سره سره تر اوسه نا ځوابه پاتې ده.))[1]

په یوګوسلاویا کې د جګړې د جنایتونو څېړنه یو استثنایي حالت دی. په دې هېواد کې د جنګي جرمونو زیاتون او شدت، امنیت شورا د یوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځینې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړیوالې ټولنې ته د جګړې د جنایتکارانو د قضیې د څېړنې وړاندې کول، د زیانمن شوي هېواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[2]

ب- په نړیواله کچه د جګړې د جنایتکارانو قضایي څارنه غالباً له دریو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړیوالو کمیسیونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدی شي دا کمیسیونونه لنډمهالي (ADHOC) او یادایمي وي.

دژنیو کانوانسیون دلنډمهالي کمیسیون د جوړېدو وړاندوینه کړې ده، خو ددې کانوانسیون لومړی نمبر پروتوکول د دایمي کمیسیون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړیوال کمیسیون کېدی شي د لېوالو هېوادونو

---

[1] کمبوډیا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمین لري، خو نړیواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بریالۍ شوې نه ده.
[2] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵ او ۲۷۸مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوبت جوړ او یا دامنیت شورا د وړاندیزله مخې دایر شي. د امینت شورا پر ۱۹۹۲ز کال د خپلې ۷۸۰مې پرېکړې له مخې دبوسنیا جګړې د جنایتکارانو په باب یو نړیوال کمیسیون جوړ کړ. دبوسنیا د جنګي جنایتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر ۱۹۹۵ز کال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دڅېړنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ ترټولو نومیالۍ محکمه چې د جګړې د جنایتکارانود سزا نوبت یې ترلاسه کړ،دا محکمه له ۱۹۴۵ز کال څخه تر ۱۹۴۶ز کال پورې دایره وه.

ترهغې وروسته دتوکیو محکمې له۱۹۹۴ تر ۱۹۴۸ز کال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړیواله محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوبت چې په هغوی کې زیانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او یا کیدی شي د هغې د جوړېدو نوبت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ یوګوسلاویا کې د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې په باب دامنیت شورا پرېکړه وکړه.

((د امنیت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او یا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامین خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه پر ۱۹۹۱ز کال د خلیج جګړې تر پایته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا تر فشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله او امنیت له ګواښ سره مخامخوي، شورا د عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه د ملګرو ملتونو موسسې (م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅیړي.))[۱]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزايي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په څرګند ډول وایو، چې جنایتکار ته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[۱] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دجزا نړیوال دېوان جوړېدل

د عدلت نړیوال دېوان، چې په لاهه کې یې مقر دی، په داسې حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضایي ارګان په توګه پرېکړې صادروي، نړیوالې ټولنې پر۱۹۹۸زکال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څېړنې لپاره کومه دریېمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پېښو څېړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) لـه لار ترسره کېدلـه. د دویمې نړیوالې جګړې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴زکال د عامه وژنې د مسئولینو د مجازاتو لپاره د روندا محکمه او د یوګوسلاویا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړیوالې دایمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

دبشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸زکال د جولايي پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال دېوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظیم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د تړون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسلیک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا هیله لرله، چې دا نړیوال دیوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بندیزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سیالانو پروړاندې د فشار دیوې نوې هڅې او وسیلې په توګه ګټه واخلي.

دا هیله ترسره نه شوه، ځکه نو امریکا کینه او لنډ فکري وکړه او ددې تړون په نه لاسلیکولو سره یې خپله قضایي خپلواکي وساتله. هغه دلیل چې امریکا ددې تړون د نه لاسلیکولو لپاره راوړ دا و، چې نه غواړي سرتېري یې د هغه دیوان له خوا، چې په تېنګه سیاسي شوی وي، په ((خیالي)) تورونو محاکمه شي.

دیوان به د لویو جنګي جنایتونو د مخنیوي او یاد ترسره شویو جنایتونو د له منځه وړلو لپاره وقایوي او یا معالجوي نقش ولري.

د دیوان مقر په لاهه ښار کې دی او واکونه یې د هغو څلورو کټګوریو په ګډون، د جنایتونو څېړنه ده، چې د نړیوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنایتونه دادي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنایت، جګړه ییز جنایت او د تېري جنایت.

د پورتنیو جنایتونو د تعبیر او شنني(تفسیر) لپاره د واکمني سرچینې او د دیوان غونډو د جوړېدو د کړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه تړون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سیاست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوی دی. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړ واک)) پلویان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلويان له بلې خوا يو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هېڅ برخوال د ديوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړيواله کچه د کينو او جنايتونو د څېړلو لپاره يو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا تړون هغه مهالې پلی کېږي، چې له لاسليکوونکو هېوادونو څخه يو هېواد د کورنيو موسسو له لارې (له هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصويب کړي.

د داسې يوې موخې تامين په ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانينو د بيا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنايتکارانو څېړنه له کورنيو محکمو څخه د جزا نړيوال ديوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو او د جمهور رئيس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت ديوان) ته ورکړی دی).

داسې ښکاري چې ديوان به پر ۲۰۰۱ او يا ۲۰۰۱ زکال جوړ شي. تر او و کلونو وروسته د نويو شرايطو په پام کې نيولو سره د ديوان پر تګلارو باندې د بيا کتنې لپاره، ديو کنفرانس د جوړېدو وړاندېز شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تړون غټې ټکي:

د تړون لومړۍ ماده څرګندوي، چې د (ج،ن،د) د یوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو، چې واکونه یې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنایتونه یې کړي او نړیوال اړخونه لري، د پلي کېدو وړ دي. دا دیوان د ملي قضایي سیستم بشپړونکی دی. مقر یې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دیوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډله ییزه وژنه: دا جنایت هغه ډول هڅې دي، چې د یوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولیزې او یا قسمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنه، جسمي او فکري ځپنه، د ژوند د ناوړه شرایطو تحمیل، پر ټاکلې ډلې د نسل زېږېدو مخنیوی، د کوچنیانو جبري لېږدونه او نور... د جنایت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنایت: هغه ډول هڅو ته ویل کېږي، چې پر ملکي وګړو باندې یو منظم او پراخ یرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټولیزه له منځه وړنه، (Extra Mention) شکنجه، تبعید، جنسي تعرض، جنسي غلامي(Esclavage Sexuel)، نژادپالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګړه ییز جنایتونه: هغه وخت یې د دیوان په واسطه څېړنه کېږي، چې په پراخه کچه، دیو ټاکلي پلان او سیاست د یوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ییز جنایتونه د ژنیو د ۱۹۴۹زکال د کانوانسیون او د جګړې له نورو قوانینو او دودونو څخه د سرغړونې له مخې لکه څنګه چې یې په نړیوالو حقوقو کې څرګندونه شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف شوي دي، وژنه، شکنجه، ناوړه انساني چلند، تبعید، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید، د(م،م،م)پر پوځي وګړو بری، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید، دمالونو له منځه وړل، تشدد، جنسي تېری او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په درېیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: د دې جنایت د تعریف تړون هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر تړون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینې:

د دېوان واک پر هغو هېوادونو منل کېږي، چې تړون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د تړون په دویمه ماده کې راغلې او د جنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو د دې لټون له مخې به (پول پوت) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته ور اندې نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا تړون لاسلیک شي، نو که نومړی هېواد د جګړه ییزو جنایتونو د څېړنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیا به همدا پایله وي. د تړون له مخې دولتونو ته دا سې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[۱]

[۱]–د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېوان غونډې د ترون د لاسليکونکي دولت، امنيت شورا ، (م،م،م) او ملي څارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې څارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې ديوې دوسيې د جوړولو لپاره دې له يوې لومړنۍ ملي قضايي سرچينې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنيت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې ديوه پرېکړه ليک له مخې د څارنوالۍ، د غوځ شوي څېړنيز بهير د دولس مياشتو تمديد غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د ترون نيمګړتياوې:

د روم ترون چې دېوان يې جوړ کړ، عمومي نيمګړتيا يې داده، چې له يوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړه ييزو جنايتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه مني او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای.د وروستۍ کرښې پر بنسټ د پر تاريخي جنايتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نود پول پوت، پنوچې، ببرک، نجيب، کشتمند ، برژنيف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره يوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د(م،م،م) امنيت شورا د نوموړو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنيت شورا د لنډمهالو محکمو پرځای، چې د روندا او يوګوسلاويا د پېښو په اړه وليدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضايي څارنې لپاره د (ج،ن،د ، غونډه راوبولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امریکا او چین دریغ دی، چې تړون یې نه دی لاسلیک کړی او د امنیت شورا غړی ګڼل کېږي، نو موږ هېوادونه که چېرې یې اتباع تر قضایي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ویټو له حق څخه ګټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونیسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحیه داسې وه، چې د لاسلیکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په ځلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنایت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنایتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنایت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنایتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د ځلورم الترنیتیف پرمنلو، چې اغېزناک ښکارېده ټینګار وکړ. ځکه چې زیاتره جنایتکاران بهر ته پناه وړي. په روندا کې پر ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې زیاتره مسئولین بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنایتکاران د افریقایي هېوادونو په مرسته د روندا لپاره یوې نړیوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا تړون یې لاسلیک کړی نه دی، لکه امریکا، که چېرې تر جنایت وروسته هغه هېواد ته پناه یوسي، چې دا تړون یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیک کړ، د دېوان له قضایي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[۱]

د دېوان نورې برخې یا څپرکي د دېوان ترکیب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان یا تر هغه زیات او یا د لویې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونه، د نړیوالې قضایي ملګرتیا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دېوان مالي خړوب ته ځانګړې شوې دي.

[۱] - لوموند ورځپاڼه، پاریس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای ۲۰ او ۲۱مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پرېکړه کوونکې شوروي سرچینې، د یرغل تائیدوونکې افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سیمې او نړۍ باندې د یرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم داسې لیدلوري لري، چې پلټل شوې نه دي.

دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

یو- د پېړۍ د سترې پېښې (شوروي یرغل) په باب د نړۍ د خپرونو د ډېرې لېوالتیا نشتوالی دی، دا کار په لویدیزه نړۍ کې د خپرونو د سیاسي رسالت د نشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل- د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسیې دولت د برائت د یو اړخیز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پړه ومني.

-او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسیې تر ایډیالوژیکي ماتې وروسته د اقتصاد او سیاست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د لیبرالیزم غوره کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ليبراليزم غوراوی د لويديزو هېوادونو د خولې خبره ده، نوموړي هېوادونه غواړي روسيه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زيات، بې ګټې سياسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي يرغل څخه را پيدا شوې غميزه، دا ده درېيمې لسيزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ويرنه روانه ده.

په ملي کچه د يو ملي حکومت د نشتوالي له کبله، د جنايتکارانو محاکمه کول، يوازې يوه هيله ده، هغه هم د روڼاندو په څو وړو ټولګيو او ډلګيو کې موږ تر اوسه پردې نه يو بريالي شوي، چې دا دعوه د ډله ييز جنجال له دايرې څخه د يوې ملي دعوې کچې ته پورته کړو او له کمونيزم او جګړې څخه د هر زيانمن شوي هېوادوال او نړيوالو عامه افکارو پاملرنه ورته راواړوو.

په افغانستان کې ځينو کمونيستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتيک سره مجاهدينو ته ځان ورننژدې کړ، په اصطلاح له (عمومي بښنې) نه يې ګټه پورته کړه، د مجاهدينو له يو شمېر ډلو سره يې ائتلاف وکړ، نه يوازې د خپلو کړو جنايتونو ځواب يې ورنه کړ، بلکې د کمونيستانو په نومونه (د ملګرتيا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (وروری) په فضا کې يې لستوڼي بډ وهل، او له دې کار څخه يې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا يې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنايتونو د پټولو لپاره، د يوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخيست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پردې، کمونیستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونیستانو له دوه ګونو ډلو سره د اسلامي تنظیمونو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدینو په لاس یې د ګڼو جنایتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنایتونو د پټولو او هېرولو لپاره یې ډېره زیاته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونیستانو، هغو هېوادونو ته پناه وروړې، چې به یې (نړۍ خور امپریالیزم) ګاڼه، خو اوس دوی ته ؛((لنګه غوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرته په دې لټه کې دي، چې د همدې (امپریالیستي نړۍ له نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خوب کړي.

رښتیا خبره داده هغو هېوادونو، چې په نړیواله کچه یې له کمونیزم سره سیالي کوله او د هغو پرضد یې هلې ځلې کولې، له افغانستان څخه د شوروي پوځونو تر وتلو وروسته [پرته له دې چې زموږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونیسي، افغانستان یې په داسې حال کې یوازې پرېښود، چې هرڅه یې په جګړه کې بایللي وو.

زموږ هېواد سره یې یو سوداګریزه معامله ییز چلند وکړ. افغانستان پاتې شو او د جګړې د جنایتکارانو او ملي خاینانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څو کلونو راهیسې په افغاني ټولنو او په ځانګړې ډول، په افغاني خپرونو کې، د جنایتکارانو د محاکمې موضوع په هېربدو ده. د شوروي دیرغل ناتار په کال کې یوازې یو ځل په افغاني خپرونو کې یاد بېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غمیزې او ناتار جنایتکارو مسولینو اود هغو دمحاکمې په باب نه پوره بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي او نه تبصره، دا سې ښکاري چې هره میاشت او کال تېرېږي، پر جنایتونو یو درونند سیوری غوړېږي. په دې لیکنه کې زما موخه یوازې او یوازې ددې پېښې دهېرېدو مخنیوی دی، ځکه نو زه د کلیاتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضیې جزیات د پوهانو د څېړنې او دملي او نړیوالې څارنوالي همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنایتونو او جنایتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړیواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله. په افغانستان کې د جګړې جنایتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- دشوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت

(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې د شوروي له خوا د افغانستان د پوځي اشغال لس کلونه (۱۹۷۹ دسمبر - ۱۹۸۹ فبروري) او د جهادي او ملي ځواکونو پروړاندې د کمونیست حکومت د مقاومت درې کلونه (۱۹۸۹-۱۹۹۲ زکال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. په دې ډول د شوروي د مستقیم او نامستقیم تېري وخت لسو کلونو ته رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وایي:

((پوځي اشغال کېدی شي د دوو دولتونو تر منځ تر تړون وروسته رامنځته شي او یا د دوو دولتونو تر منځ د وسلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. په دواړو حالتونو کې سیمه ییز واکونه Compemtence Terretoriale د اشغالګر دولت لاسته ورځي.[1]

((د اشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شا وخوا او غزه کې ترسرسترګو کېږي.))[2]

---

[1] – د پویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوڅ مسئولیت په ډاګه کېږي.

[2] – دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو د مخه (۲۰۰۰، جون) څرګند شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره توپیر لري.

دې حکومت اصولاً خپل سیمه ییز واکونه له لاسه وکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسیونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو، تر ټولو لومړی د لاهې د ځلوم کانوانسیون (۱۹۰۷ زکال) او همدارنګه د ژنیو د ۱۹۴۹ زکال د کانوانسیونونو یادونه وکړو، وروستی کانوانسیون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.

نن ورځ د پوځي اشغال مشروعیت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د ځلورم پراګراف په دویمه ماده کې یې یادونه شوې او د نړیوالو حقوقو یوه برخه ګڼل کېږي، ټکر کوي.[1]

موږ په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې دغوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هېڅ ډول سند نه شته) خپل سیمه ییز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له دیوپویي سره هم نظره نه یو.

ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد د پیل پر وخت، په کلیو او بانډو کې په زیاته کچه لږ شوي وو، خو دا چې دیوپویي وايي د نړیوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهونکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسولیت لري، یو واقعیت دی.

په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

---

[1] – پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳ زکال ۴۹ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه اخته وو ، لکه دببرک کارمل په واکمنۍ کې د شوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مایوروف، د ګرباچوف دواکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د شوروي لښکرو قوماندان جنرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفیران د خیل او مسوول ګڼل کېږي.

پوزانوف، احمد جانوف،موژایف او ورانسوف له همدې ډلې څخه دي. ورانسوف اوسه په (م،م،م) کې د روسیې استازی دی.

د افغانستان د اشغال پر لومړیو کلونو د ثور د غمیزې یو اساسي طرحه کوونکی(اوبلوف) په کابل کې د شوروي سفارت مشتسار و ، وروسته دا شخص د جمهور رئیس(یالتسین) له خوا د برهان الدین رباني دربار ته د ګرځنده سفیر په توګه وټاکل شو.

لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد کانوانسینونونو له اصولو څخه سرغړونه: د(م،م،م) دخپلې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه لیک له مخې څرګنده کړه، چې د (م،م،م) یو ځانګړی کمیسیون باید په افغانستان کې دبشر له حقوقو څخه شوې سرغړونې وڅېړي، په دې باب دې مستند راپورونه برابر او د (م،م،م) د عمومي منشي له لارې دې امنیت شورا ته وړاندې کړي.

دشوروي تېري کوونکي حکومت اودکابل کمونیست حکومت دافغانستان د جګړې په بهیر کې له ټولو هغو نړیوالو کانوانسیونونو او تړونونو څخه چې د بشر د حقوقو د پاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. موږ دلته د سیاسي او مدني حقوقو د نړیوال میثاق او د شکنجې ضد کانوانسیون له حکمونو څخه ددغو دوو حکومتونو سرغړونو ته یو څه اشاره کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږېږو. د زیاتې یادونې وړ ده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.

د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳ز کال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال تړون لاسلیک کړ، د همدې تړون په چوکاټ کې د بشر حقوقو یوه کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د حکومونو تطبیق د څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.

د تړون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو، ځورونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).

د همدې تړون د روحیې له مخې هڅه شوې ده، چې غړي هېوادونه (د یوا ستثنایي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یو ملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په تړون کې یې یادونه شوې، څنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.

د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵ز کال د جنوری پر۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله دریمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي، اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)). کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، د جګړې ګواښ، د کورني سیاسي ټیکاو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشتوالی، اضطراري اوبل هېڅ حالت ددې دلیل کېدی نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

دبشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د تطبیق د څارنې دنده لري. دتړون د ۷مې مادې د تطبیق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبیق لپاره یوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او یا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه باید د تړون د ۷مې او دکانوانسیون د دویمې مادې د محتویاتو د سم تطبیق لپاره د څارنې د یو اغېزناک او عملي میکانیزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنلیکونه باید د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولینو څخه باید پوښتنه وشي او شکنجه شویو کسانو ته د قضایي سلسلې له مخې د خپل حال د بیان امکان برابر شي. عارضین او شاهدان باید دخپل ښه سپیناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسیون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانیان باید دزیان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې مخنیوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدی شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځایونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځایونو نوم او ځای باید په یوه مرکزي اداره کې ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او د هغو لست بايد له غوښتنې سره سم لېوالو خواوو ، له هغې جملې نه کورنۍ ته وسپارل شي.

۲) په ساتنځي کې بايد له تورن کس سره ډاکترانو ، مدافع وکيلانو او د کورنۍ غړو ته د ليدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو د باور سلبولو لپاره بايد لازمې هڅې وشي ، چې په محکمه کې له تورن څخه د تړون د ۷مې مادې او د کانوانسيون د ۱۵مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانينو د پلي کولو مسولينو ته دداسې ټينګو ، دقيقو زده کړو او کړنلارو ښوول ، چې تر شکنجې دمخه د هغې مخنيوی وکړي.

۵) که چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلايل په لاس کې وي ، په ناپېيلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

دبښـنې نړيـوال سـازمان (ب،ن،س) پـردې بـاور دی ، چـې پـه افغانسـتان کـې د بشـر حقـوق پـه ټينګـه تـر پښـو لانـدې شـوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې داسې پېښې ثبت شوي ، چې په هغو کې يو تـورن ، پرتـه لـه دې چې کـوم تـور پـرې پـورې شي او يا يې دوسيه اړونـدې محکمې تـه ولېږل شـي ، پـه مياشـتو مياشـتو زنـدان کـې سـاتل کېږي.

نيـول شـوي کسـان د اعتـراف لپـاره پـه پټـو سـاتنځايونو کـې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنيوي يا منع کولو کانوانسيون ، تر شکنجې وروسته اعتراف ، محکمې ته نه راجع کوي.(۱۵مـه مـاده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وايي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ډده لګولې ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نیوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسیون کې یې یادونه شوې، نیولې، یو لړ تدبیرونه او هڅې چې دیوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هیله لري، داټول د مدني او سیاسي حقوقو د تړون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ دیوې بې پرې او ناپېیلې محکمې له خوا دیوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعایت.
- ❖ دمدافع وکیل دټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونیست حکومت استثنایي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېیلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (یو شمېر هغه ډېرې لږې محاکمې چې تبلیغاتي او ننداره ییزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې څه اغېز نه شیندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکیل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخیستلای. دبرائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. دیادونې وړ ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددې سیاسي محکمې رئیس د انقلابي شورا غړی دی. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئیس محکمې ته کړنلاره ورپه ګوته کوي او ټاکي. د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې دیو خبر له مخې د ۱۹۸۴ز کال د نومبر پر میاشت، د انقلابي شورا رئیس ببرک کارمل، د خاد مسئولینو، د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ د منسوبینو په یوه غونډه کې برخوالو ته دقیقې انقلابي کړنلارې په ګوته کړې.

د سیاسي او مدني حقوقو تړون له یوې خوا او د شکنجې د مخنیوي کانوانسیون له بلې خوا، پر دې خبرې ټینګار کوي، چې په زندانونو او ساتنځایونو کې باید لږ تر لږه روغتیایي حالت تـه پاملرنه وشي.

د مجازاتو د و سیلې په توګه دې د او سپنې زنځیر له کارونې څخه په ټینګه ډډه وشي، نیول شویو کسانو ته دې ددې خبرتیا حق ورکړی شي، چې په کوم ځای کې اوسېږي او له کوم ځایه کوم ځای ته لېږدول کېږي.

د نیول شویو کسانو کورنۍ باید د هغوی له ساتنځي څخه خبر وي او تورن کس د لیدنې کتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مرکزونو او نورو افغاني زندانونو کې هغه ډول اسانتیاوې او تنظیمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وکړه، ډېر ځلي یو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوی دی، چې دا په خپله د مدني او سیاسي حقوقو د تړون ددې مادې پرضد عمل دی. د شوروي تېري کوونکی دولت د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون او شکنجې ضد کانوانسیون یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیکوونکی ګڼل کېږي. د کانوانسیون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سیمه کې له پورتنیو تړون او کانوانسیون څخه د سرغړاوي مسولیت لري؛ ان که سرغړونکی د هغه غړی وي او که یا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسیون ۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانینو په واسطه د خلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه یې وژغوري.

دا قانوني تدبیرونه او هڅې باید ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقیم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹ز کال د ډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانینو د تطبیق لپاره مسولینو ته لاربښوده نظامنامه تدوین او نافذ کړه. د دې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانینو د تطبیق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي یا دا ډول کارونه وکړي او یا دې ډول هڅو په باب چوپتیا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ (مسولیت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقیم ډول د افغانانو په زنداني کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورویانو په خپله د شکنجې بهیر لیدلی او پر هغه یې سترګې پټې کړي، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[1]

دویم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنایتونو تر عنوان لاندې، پر دریو

[1]- د(ب،ن،س) افغانستان د سیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۴ز کال ۳۹-۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ړلبندیو وېشلي ده. جګړه ییز جنایت، سوله یز جنایت او بشرضد جنایت.

۱- جګړه ییز جنایت:

د ملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټ او تالان او د جنګي اسیرانو وژنې ته ویل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنیو د څلورګونو کانوانسیونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنایت د ټینګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر یو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخیست، ددې هوایي بمباریو په پایله کې، په کلیوالي سیمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول، په ملیونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[1]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲ز کال د افغان مهاجرینو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرینو غټ شمېر وګاڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرینو شمېر ۵ ملیونو تنو ته نږدې شو.

درې ملیونه افغانانو ایران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د یو بې غرضه او بې ضرره هېواد پر وړاندې د یو ستر زبر ځواکي او یرغلګر هېواد د جګړه ییز ماشین او ویجاړوونکو وسایلو د

---

[1] –(ب،ن،س) افغانستان، دبشري حقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارونې له امله، د افغانستان نیم نفوس تر هېواد د باندې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پر کلیوالو سیمو باندې د شوروي د هوايي ځواکونو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان او په ملیونونو تنه مهاجرت ته اړ شول. کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان:

د شپې ګرځېدنې بندیز په بهیر کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، د لوټ او تالان یوه پېښه چې زیاته رسوایي یې رامنځته کړه، د کابل تر اشغال یوه میاشت وروسته د کب میاشتې پر یوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالی یې په دې ډول دی:

د روسي پوځ یو ډلګی سرتېري د شپې پر دریو بجو افغان لوی پلورنځي (فروشګاه بزرګ افغان) ته نږدې له خپلو موټرو څخه کښته شول، د نوي مارکیټ یو شمېر قفلونه یې مات کړل او د هغوی مالونه او شیان یې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسته یې پر دکانونو پترول وپاشل او بیا یې اور ورته کړ، چې د دې اور له کبله ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

یو څوکیدار دا پېښه له پیله تر پایه پورې لیدلې وه، وروسته یې نورو ته کیسه کوله، بیا د امنیتي ساتندویانو له خوا ونیول شو او داسې ویل کېږي چې ووژل شو.

مسولینو د اور لګېدو علت د برېښنا شارټي وښوده، په داسې حال کې چې هټیوالو ویلې، که چېرې برېښنا شارټي کړې وای، نو تر اور لګېدنې وروسته به د ځینو مالونو او شیانو پاتې شونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښې نښانې پاتې وای، هټيوالو خپلو دکانونو ته چې لومړی تش شوي وو او بيا ورته اور اچول شوی و ، په ډېرې نهيلۍ کتل.[۱]

د المان مسيحي ديموکراتيک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې د بشرله حقوقو څخه سرغړونه) په نوم يو کتابګوټی چاپ کړ، په دې کتابګوټي کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهير کې د افغانستان پر هر کلي او بانډه لږ ترلږه يو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور (کارفري کانګ) چې په افغانستان کې يې دوه کاله د طبيب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتيا او لوګر ولايتونو کې چې په سلګونو کيلومتره وګرځې نو له بمبار شويو کليو نه پرته به نور څه ونه وينې. د ولايتونو په مرکزونو کې هم پر مارکيټونو او د استوګنې پرسيمو زورور هوايي بريدونه کېږي.

د وژنو ډېره زياته برخه، چې شمېر يې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائيد شويو او منل شويو ګزارشونو څخه څرګندېږي، چې روسانو په افغانستان کې د کيمياوي وسلو، د بمونو چوولو او کيمياوي ګازونو په وسيله د څښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي څيزونه مسموم کړي دي.

د ګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه يې شوې او همدا نګه د روسانو له خوا د هغو ۱۲ تنو وژل شويو ملکي وګړو د وينې او تشو متيازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدينو پر ضد د (ميکوتوکسين) په نوم له يو ډول کيمياوي ګاز څخه ګټه اخيستې ده.

---

[۱]– نيازی اميدوار، ۱۳۷۵ل کال، د ثورکودتالاملونه او پايلې، پېښور ۱۳۶۸ل کال، چنګاښ، ۱۱۸-۱۱۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي له خوا د پوځي اشغال پر کلونو د افغانستان په زندانونو کې په سلو کې ۷۰ جنګي اسیران ساتل کېدل. د کره معلوماتو له مخې روسانو زموږ د هېواد لس کلن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې په ډګرونو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۲۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپاره.))[1]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړي سارایي اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورویانو په افغانستان کې هغه ټپي اسیران، چې د جګړې په ډګر کې یې له وسلې سره نیول، له قضایي پړاوونو(چې هغوهم تېرویستونکي تبلیغاتي بڼه درلوده او دتورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شورویانو د ژنیو د ۱۹۹۳زکال د کانوانسیون خلاف، نه یوازې له اسیرانو څخه (ن،س،م) کمېټې د ازادې لیدنې کتنې له مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست په نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکال د فبرورۍ پر میاشت، کابل ته یو پلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامه وژنې په باب د خپرو شویو اوازو څېړنه وکړي. پلاوي ښه کره اسناد ترلاسه کړل، نه یوازې دا چې په زرګونو بندیان وژل شوي اولادرکه شوي، بلکې له

[1]- دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹، ۱۷مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۷۸ز کال څخه تر ۱۹۷۹ز کال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخیستل شوی دی.][۱]

[(ب،ن،س) په ډاګه اعلانوي، چې شکنجه د هغه څه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونیست حکومت ورته انقلاب وایي، یو دود ګرځېدلی دی.

بندیان(جنګي اسیران) دخاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انګړونو او پوځي ځایونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنګي اسیران، چې د جګړې په بهیر کې تسلیمی ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسیرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرتول بهیر یې نښې نښانې پاتې کېږي، ډېر اسیران د شکنجې پر وخت مري، د ټول نښو نښانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، یا د شکنجې په مستقیمو برخوالو او یا هم دهغې د لیدونکو په توګه د شکنجې په مسولیت کې شریک ګڼل کېږي.][۲]

شوروي مقامونه د اسیرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عیني شاهدانو او شکنجه شویو کسانو په شکنجه کې دشورویانو د مستقیم او نامستقیم ګډون خبره تائید کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف داسیرانو د وژنې پړه او مسولیت د افغانستان پر کمونیست حکومت وراچوي او وایي: ((نجیب او خاد په هرات کې لېونتوب پیل کړ، هو! پرته له پوښتنې او محاکمې د اسیرانو اعدامول دوام لري.

(۱) -(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵ مخ.

(۲) -(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خبر وم، چې ډاکټر نجیب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زموږ له خوا د خپرو شویو تبلیغاتي پاڼو، چې تسلیم شوي دښمن ته په کې د ښښنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسیرانو د اعدامولو حکم ورکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونیسم، خو نجیب ویل، چې موږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر میاشت یو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸ز کال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱ز کال د مارچ پر میاشتو له غور او محاکمې پرته د سیاسي بندیانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اندېښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونیست حکومت څخه یې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونیول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، باید محاکمه شي.

د یوبل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱ز کال خپور شو، د عقیده یي زندانیانو په ګډون د زرګونو هغو سیاسي بندیانو په اړه اندېښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قید او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنایت:

د دې جنایت تور د یرغلیزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

---

[1] – الکساندر مایوروف، په افغانستان کې رښتیا څه تېر بدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹ز کال ۲۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړیوالو کانوانسیونونو او د (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) یرغلیزه جګړه منع کړې ده.

د نړیوالو حقوقو کلاسیک مولفین دیرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دلیلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخلیک ټاکلو یوازینۍ واکمنه سرچینه ده.

دیو هېواد په کورنۍ جګړه کې دیو بل هېواد لاسوهنه ان که دیو قانوني او مشروع حکومت د ملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته یو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت د ملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زیان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دلیل ګڼل کېږي او بیا لا هغه حکومت چې د پاڅون له کبله یې د ملت د ارادې استازیتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو د نورو په چارو کې لاسوهنه او یرغل په نړیوالو کلاسیکو حقوقو کې یو اسیاسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسیک حقوق یوازې په یوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه دا چې د یو دولت غړي په یوه بهرني هېواد کې له ګواښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډیپلوماتیکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسیک حقوق په ډېرو لږو برخو کې د بشري حقوقو د ساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر۱۸۲۶زکال د ترکانو له خوا دیونان اله ګوله کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخیستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندېښنې وي او همدغو اندېښنو له هغه څخه عملي ګټه اخیستنه له منځه وړې وه.

پ.م.دیوپویي په همدې باب وايي:

په دوه ډوله دوه لاملونه دیو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنیو چارو کې د توجیه وړ ګڼي: یوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef)ده، چې د یوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا یې غوښتنه شوې وي او بله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰زکال د مسیحیانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهیسې په نړیواله کچه د داسې یو مانیز فورمول د جوړولو په باب، چې(دنړیوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظر یووالی له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوی او دیو واکمن دولت په کورنیو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوی دی.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکي دولت د کورنیو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړیوالو حقوقو له مخې دوه دلیلونه وړاندې کېږي:

- یو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکي دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکی دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زیان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ییزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکی دولت او بلونکی هېواد د دوه اړخیز تړون له مخې یو بل ته ژمن وګڼل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دې وخت باید وضعه په ډېرې ځیرتیا سره وارزول شي، چې د يوې اصولي لاسوهنې لپاره د(م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې شرايط پوره شوي دي او که نه؟[۱]

موږ به په دې باب لږ وروسته تبصره وکړو، او س دا خبره کوو، چې ايا د کابل کمونيست او شوروي دولت د بهرني يرغل پروړاندې د مشروع دفاع په دريځ کې [لکه څنګه چې يې ادعا کېدله] وو او که نه وو؟ بايد ووايو: لومړی هغه څه چې شوروي ادعا کوله حقيقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانستان له بهر څخه نه تهديداوه (دا خبره به هم وروسته سپينه کړو).

دويم که چېرې د مشروع دفاع له حق څخه ګټه اخيستنه مطرح وای، نو له دې حق څخه بايد يوازې د مقاومت ځواکونو ګټه پورته کړې وای، نه يو بهرني يرغلګر ځواک.

که فرضاً د کابل کمونيست دولت او شوروي دولت له دې حق څخه د ګټې اخيستو اجازه ولري، نو هغه شرايط، چې د هغو په چوکاټ کې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل کېږي او دواړو کمونيستو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغو څخه تېری کړی، نه شو کولای له پامه وغورځوو:

- د مشروع دفاع حق د يرغل پر وړاندې يوه لنډمهالې نړيواله هڅه او تدبير ګڼل کېږي.
- له دې لنډمهالي تدبير څخه يوازې هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د هغه په لړ کې امنيت شورا، د نړيوال امن او سولې د ټينګښت لپاره لازمې هڅې وکړي.

---

[۱]– پ،م ديوپويي، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، دويم چاپ، ۱۹۹۳ز کال، ۴۱۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې له مخې دمشروع دفاع له هخې څخه باید دامنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا د نړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، دلازمو تدبیرونو امکان څېړي او پر هغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډله ییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز تړون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا تر څارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(دمشروع دفاع حق) په چوکاټ کې دلاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلي وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې ځیرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

څرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالې کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، چې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یا نې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه دملي واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم دلاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره بېلګه یې د ۱۹۷۹زکال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر ۱۹۸۳زکال په ګریناډا کې د امریکا لاسوهنه ده.[۱]

---

[۱]- دپ.م دیوپویې، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳زکال، ۷۲-۷۷مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانینو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،دیوپوېي)) دوینا له مخې باید ووایو، چې دا غوښتل شوې لاسوهنه د هغو شرایطو په چوکاټ کې چې ((دیوپوېي)) یې یادونه کوي عیاره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفیظ الله امین د حکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، ددې دلیل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د یرغل په لومړیو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

د کارمل حکومت په څرګند ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولګي یې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې یو ډول غوښتنې لپاره اصولي دریځ نه درلود. دا حکومت له شوروي یرغل سره یو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې د مرستې غوښتنه وکړي.

له یو بهرني هېواد څخه د داسې یو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د یرغل زېږنده وي، ددې ښکارندویي کوي، چې دلاسپوځي او اشغالګر ترمنځ د اړیکو انډول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېری ګڼل کېږي او په حقه ویلای شو، چې مرستندوی هېواد تېری کوونکی دی. څنګه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو رالېږل د حکومت د بدلون(د حفیظ الله امین حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نو ځکه زموږ د هېواد په کورنیو چارو کې یوه بشپړه لاسوهنه ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګواښوله، نو ځکه يو پوره اوبشپړ يرغل ګڼل کېږي.

دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورينو د افغانستان د کورني اوبهرني سياست په طرحه کولو او دهېواد د سياسي او پوځي اشخاصو په مقررۍ کې فعال رول درلود ، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ ځرګند تېری ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچينه (د دولت ريس، دحکومت ريس، انقلابي شورا ، مرکزي کمېټه اونور) معلومه نه شوه.

سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو ځرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد ، په عملي ډول ددې مرستې ! تائيدوونکی ګڼل کېږي. خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو يوه اړتکلي سرچينه وګڼو ، نو بيا هم بايد ووايو ، چې دې حکومت کوم مشروعيت نه درلود ، د خلکو درايوله مخې نه و رامنځته شوی اودملي واکمنۍ يوه برخه ترې د مقاومت ځواکونو نيولې وه.

ب- شورويانو ادعاکوله، چې افغانستان ته يې د ۱۹۲۱زکال د دوستۍ تړون له مخې مرستې ورکړې دي ! شورويانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹زکال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې يې د بهرني يرغل د له منځه وړلو لپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځای پر ځای کړي دي.

پورتني دواړه تړونونه پر يوبل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسليک شوي وو ، چې شورويانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحيه په پام کې ونه نيوله. سر بېره پردې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان باندې د شوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. د دې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته د سولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه او کله چې د امنيت شورا خپله په نوبت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت او ارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او د دې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنۍ لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړی دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو د لېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم د دې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي او ملي واکمني وساتي. ان له ۱۷ پېړۍ څخه را په ديخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په ۱۷مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارټېنس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې دستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازیتوب بېړه لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، یوازې به له اله ګوله کوونکو سره مخ و، نه د ملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای یې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هیله وکړي، نه له یو بهرني هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو تړونونه د ډله ییزې مشروع دفاع لپاره بېړه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور د خپلې دویمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنیو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګواښ سره مخامخ شي)) نو بیا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشر ضد جنایت:

بشر ضد جنایت د هغو جنایتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنیو څلورګونو کانوانسیونونو هغه سزا وړ ګڼلی دی. هغه بشرضد جنایتونه چې شورویان زموږ هېواد کې پرې تورن دي، ځینې یې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه، د سیاسي، مذهبي او توکمیزو انګېزو له مخې د خلکو څارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیوپارک د ۱۹۴۸زکال کانوانسیون له مخې، عامه وژنه یو جنایت ګڼل شوی دی.

روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کلیو بمونه او ګولۍ ورولي او ملکي وګړي یې د ژوند له نعمت څخه یې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کلیو څخه یې د تېښتې وس نه او چارنه درلود، په ډله ییز ډول وژلي دي.

د لوګر ولایت د برکي برک کلي یو اوسېدونکی وایي: روسانو شل ورځې سر پر سر زموږ پر کلي بمونه و ورول، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهیدان شول.

پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په دربو کلو کې یې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېرې (۱۳۰) تنو ته رسېده.

یو ختیځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړیوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰ زکال د فبرورۍ له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نېټې پورې په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې لیکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰ زکال د فبرورۍ له ۲۸مې نېټې څخه د مارچ تر ۴مې نېټې پورې د یوې نړیوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم یوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شیان یې له خاورو سره برابر کړل.

استوګنځایونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سیمې د (۱۲۰)زرو تنو څخه یوازې ۳۷۷۳۴ تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطایۍ او تېپې حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.

ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونیستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سیند ته واچول او ځانوژنه یې وکړه. نو خلک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستانو له خوا د هغوی د ماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وېرېدلي وو))[1]

((شوروي‌یانو د ۱۹۸۲ز کال د مې پر میاشت د مقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې د بمونو او ګولیو باران ووراوه، کورونه وران او د کلیو په زرګونه او سپین‌ږېري، ښځې او ماشومان ووژل شول))[2]

د ۱۹۸۴ز کال د فبروري پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰ کیلو متری کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای او سپین‌ږېري، ښځې او ماشومان یې ووژل او بیا یې د هغوی مړي د کاریزونو په څاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول... روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول او ټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.))[3]

((د ۱۹۷۹ز کال د مارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول او کمونیستانو پرضد یې وسلوال پاڅون وکړ. شوروي‌یانو درې شپې او درې ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نبغ په نبغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

[1] – البدر جریده، هالنډ چاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.

[2] - زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.

[3] -زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰)زرو ښځه زيات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) يې بېوسلې وګړي وو ، ووژل شول.))[۱]

[۱] - زرملوال، غلام محی الدين، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال يرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنیو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټولیز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. بېوسلې کسان، د جګړې پر وسایلو یو ډول بندیز (د جګړې وسیله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کارونې څرنګوالي ته ویل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې باید د پوځي او ملکي عملیاتو په بهیر کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپیر وکړي. د جګړې موخې باید پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي یرغلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحیې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځایونو باندې د هوایي بمباریو د کولو او توغندیو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

داسې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدینو د څارنې پر وخت یو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځینې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګیو د څارنې له وېرې په کارېزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بدمرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتخواب سیمې د یوه کاربز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زیات وګړي د کیمیاوي بم په واسطه مسموم کړل او ویې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ز کلونو تر منځ پر کلیوالي سیمو باندې د شوروي د هوایي بمباریو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـوي او وژل شـوي دي. مليونونـه تنـه مهـاجر شـوي، غلـه دانـه او څاروي له منځه وړل شوي دي))[۱]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکسـاندر مـايوروف وايـي: ((د فـبرورۍ د څـوارلسـمې ورځـې پـه لومړۍ نيميايي کې د فرقې د کشف کنډک د ګزمې يـوه لـس کسـيزه ډله دلومړي بريدمن (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد تـه څېرمـه پرګزمه بوخته وه. دډلې قوماندان پټېيلې وه، چې خپـل کنډک نـه د کبابونو لپار د پسونو ډالۍ لـه ځانـه سره يوسي، کله چې (ک) اود هغـه ډلـه ديـو ختمين کـور لـه دېوال نـه د پسـونو پـه لټـه ور واوښـته، هلته يې درې ځوانې ښځې، دوه سپينږيري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ يا اووه ماشومان پـه نظر ورغلل. يـوه واړه ضـابط، چې خپل شهوت يې پټولی نه شو، يادونه کړې وه، چې (پېغلـوټې بـدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نـورو هـم اور بـل کـړ، دلتـه دغـه واړه ضـابط خپـل عسـکري بـالاپوش غورځـولی اود يوې ښځې د نيولو په نيت خوځېدلی و...

زمـوږ انترناسيونالسـتانو د سـپينږيرو او ماشومانو تـر مخـه تـر پايـه د ښـځو پـر عـزت تېـری کـړی و. دا تېـری دوه سـاعته روان و، ماشومان چې يوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، پـه ژړا او نـارو لـه خپلـو مېنـدو سره د مرسـتې هڅـه کولـه. سـپينږيري چـې لړزېـدل خـدای(ج) تـه زارۍ پيـل کـړې وې، چـې رحـم پـرې وکـړي او ويـې ژغوري.

---

[۱] – د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ۱۹۹۵ زکال نومبر، ۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته واره ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شېبه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور ټول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکۍ نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او د کلیوال بېوزلي کور کټونه، لمخي او پوزي غورځولي او بیا یې اور وراچولی دی. سرو لمبو د ختین کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کندک ته له ځان سره بېولي وو، چې ګواکې کلیوالو د شوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه برید ګی پېژندلی و.)) [1]

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې څارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر(۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اند ښنو پرته، د سیاسي فکر و خیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي ترښت(په ځانګړي ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

[1] - په افغانستان کې رښتیا څه تېر بدل؟ پېښور، ۱۹۹۹زکال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زرګونو نور سیاسي کسان بندیان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړي ډول عقیده یي زندانیانو ته د بیان ازادي، دټولنو ازادي او داسې نورې ازادۍ، چې د قوانینو له خوا تضمین شوي دي، د سوله ییزې ګټې اخیستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشینی کړی دی.))[۱]

((د اردو په تشکیل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالې سیاست یو بل اړخ و.

د کابل کمونیست حکومت تل د یوې سیمې او قوم له پوځي ټولګیو څخه د بل قوم د سیمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخیستی دی.

د دري ژبو او په ځانګړي توګه د پښتنو سیمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سیاسي موخو لپاره، له قومي کینو نه د ګټې اخیستنې څرګنده بېلګه ده.))[۲]

د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.

پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لاربنودې ادارې یوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

---

(۱)-(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.
(۲)-تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په بېلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په انډول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او د هېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندان ته لېږل او زياتره يې اعدامول. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، د ځرخي پله د بنديانو له درېو څخه دوو برخونه زيات زندانيان پښتانه وو.

د هېواد د تاريخ پر دې مهال هزاره مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعي مقاومت له منځه يوسي، نو د دوديزې افغاني ټولنې دماتولو او د افغانستان د ويجاړې لپاره يې هڅه کوله، پر پښتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمه يرغلونه وکړي. (چورلکو له هوا څخه د ځارويو رمې په نښه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمل شوي، جنسي تېري پرې شوي او بيا له هوا څخه ځمکې ته راغورځول شوې دي.

پښتانه هېڅکله نه شي کولای دا ظلمونه او غميزې له ياده وباسي.)) [1]

---

[1] -برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لاربنود، ليون، ۱۹۸۹ز کال، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنيو خبرو څخه څرګندېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسوليت کې د کابل کمونسيت حکومت او شوروي يرغلګر ځواکونه دواړه شريک دي.

د افغاني کمونيستو حکومتونو غړي، د وسلوالو ځواکونو لاربشود چارواکي، د خاد غړي، د ځانګړې انقلابي محکمې اولوېې څارنوالۍ غړي، په جګړه ييزو جرمونوکې د شوروي تېري کوونکي پوځ تر کچې زيات مسوليت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپركى
دمقاومت غورځنګ
(دشوروي تېري پړاو)

كله چې موږ په افغانستان كې د كمونيستانو د جنايتونو څپركى بشپړ او وتړو، نود ((مقاومت پرمهال) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدينو اود مقاومت د ځواكونو له سرغړولو څخه، نه شو كولاى سترګې پټې كړو.

د يادونې وړ ده ، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدين د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دريځ كې وو ، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائيد وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅكله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوى توجيه كولاى نه شي.

لومړى مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له كورني حقوقي نظام څخه نړيوالو حقوقو ته لار كړې ده. په كورنيو حقوقو كې په داسې حال كې چې د مشروع دفاع اصوليت وروسته د قاضيانو له خوا څېړل كېږي، نړيوالو حقوقو كې د مشروع دفاع دحق كاروني اصوليت ډېر جدي نه دى.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور يو تولنيز آر(اصل) ګڼل كېږي، د (م،م،م) د **۵۱**مې مادې له مخې، د خپلو

[1]-دومنيك كارو ، د پاريس نړيوال حقوق، **۱۹۸۲**زكال، **۵۰۲**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسميت پېژني. په همدې ماده کې دا حق يو ((طبيعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبيعي)) نومونې کارونه يوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبيعي ګڼلو نتيجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د يو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه بېلېدونکی دی.

(د مشروع دفاع طبيعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دويمې مادې څخه يوه استثنا ده. دا ماده په نړيوالو اړيکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځاني يا ډله ييز ډول (د پوځي تړونونو له لارې) ګټه اخيستل کېږي.

د (م،م،م) منشور **۵۱**مه ماده څرګندوي چې د يو (وسلوال يرغل) پروړاندې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل کېږي.

هغه هڅې چې د مشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، بايد د امنيت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټينګښت لپاره د وسلوال يرغل پر وړاندې(د منشور له دې څپرکي سره سم) يو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې ولټوي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخيستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خو بيا هم هېڅ دليل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (د بهرنيو ځواکونو) د ايستلو په باب د امنيت شورا پرېکړې د دې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې حق څخه ګټې اخيستنې په نړيواله کچه جهاد ته لوی پرستيژ وروبښه.

دويم: د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دريځ: تر ۱۹۱۲ زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانيانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبيق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلورو اړو کانوانسيونونو (۱۹۲۹،۱۹۲۵، ۱۹۹۳،۱۹۴۹) لپاره ديوې ګډې دايمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

د دې مادې له مخې تړون د يو غړي هېواد په خاوره کې د يوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړيواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او الهګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضميناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د ۳مې مادې د تدوين پر وخت، لاسليکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له باندېتيزم Bandetisms څخه د راپيدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدوديت په اړه اندېښنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د يوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به د دې ډلو تشخيص زيات کړي او هغوی به د خپل سياسي دريځ ټينګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړيوالو کلاسيکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د يو اړخيزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (الهګوله کوونکي) د شخړې د يوه لوري په توګه وپيژني. دا پېژندنه به خپله الهګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لږ تر لږه د ۳مې مادې تضمينونه (چې په خپله يو کانوانسيونګوټي ګڼل کېږي) د جګړه ييزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتيک ډول پلي کېږي. په بله وينا د ۳مې مادې غوښتنې، د شخړې د دواړو غاړو له خوا د کوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنيو څرګندونو له مخې، تردې وروسته د بشر حقوقو دهېواد کورني نظام ته ورننوزي. دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد يې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت يونايټېډ نېشنز سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوريو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې يو لوری دی. خو له دې سره سره يې بيا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښودو ده.

((پروفيسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې د دولت له خوا د الهګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفيسور پنتو(Pinto) بيا د دې خلاف عقيده لري او وايي: چې الهګوله کوونکي د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې څو کوم شک نه پاتې کېږي، چې يوازې دولتونه د حقوقو لېږدوونکي دي او نړيوال نظم لپاره يوازينی او کمنه سرچينه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د څومره والي او څرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[1]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر الـه ګولـه کوونکـود ځینـو واکونـو د پلـې کولـو ټینګـار کـوي، پروفیسـر((پـانتو)) پـرې کومـه نیوکـه نـه لـري، خـو دی د تړونیـزو (کانوانسیوني) او نا تړونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وایي: پـه کورنۍ جګړه کې د تړونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو، سرچینې له خوا ترسره شي،چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

الـه ګولـه کـوونکي د نړیوالـو عمـومي حقوقـو د(عمـومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یـو لـوري پـه توګـه د الـه ګولـه کوونکـو پېژندنـه د قـانوني او برحـال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یـوازې د قـانوني دولـت پرېکـړه ده ،چې الـه ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشـري حقوقـو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول: په اوسنیو تړونیزو حقوقو کې پر جګړه ییـزو غـاړو (هم دولت او هم الـه ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقـو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خـو د بشـري حقوقـو پـه چوکـاټ کې هېڅکله دیـوې حقـوقي موضوع په توګه د الـه ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

---

[1] – شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يادونې وړ ده، چې د (اله ګوله کوونکو) نو مونه د يو قانوني دولت پرضد ،يوې باغي ډلې ته کارول کېږي، په افغانستان کې د ملي مقاومت غورځنګ ته د((اشرارو)) نوموني هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د کابل کمونيست حکومت، د يو بهرني يرغلګر ځواک له خوا پر خلکو تپل شوی و او مشروعيت يې نه درلود.ددې حکومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړ و ، چې د جهاد لپاره د خلکو د بشپړې او پوره ارادې ثرګندونه يې کوله. تر لاس لاندې بحث کې د اله ګوله کوونکو موضوع له راګډولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه کړو، چې د کابل حکومت په اصطلاح ((اشرار)) او د افغانستان خلکو په نو مونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانينو تابع ګڼل کېږي.[1]

ربښتيا خبره دا ده، په داسې حال کې چې د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکي دولت د جګړې حقوقو او د بشر د حقوقو نړيوال لاسليکوونکي ګڼل کېدل او په همدې نامه يې ددې تړونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواکونو چې نه کومه حکومتي اډانه درلوده او نه يې د نړيوالو تړونونو د لاسليک واک، له کومې حقوقي دندې او الزام پرته يوازې له اخلاقي پلوه د نړيوالو تړونونو پر منلو مکلف ګڼل کېدل.

ددې تړونونو ځينې يې داسې احکام لري، چې يوې وسلوالې ډلې ته که څه هم حکومتې اډانه ونه لري، دنده سپاري، چې د تړون

---

[1] –(په کورنيو شخړو کې د نړيوالو قوانينو پلي کېدو پر اخيتا) دلومړۍ برخې لومړي څپرکی، ۳مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعمومي روحيې درناوی وکړي. زما په نظر په دې ځای کې د وسلوالې ډلې یوازې اخلاقي مکلفیت مطرح دی.

((پټه دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لارښوونو تعبیه کول دي، هغه وخت چې مدرنې جګړې پر جګړه ییز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډینه له منځه نه وه وړې،((جګړه ییز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزیاتي د مخنیوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزايي مسوولیت دیوې سکې دوه مخونه دي.))(۱)

د لاهې تړګلارې د لومړۍ مادې اود ۱۹۴۹زکال د کانوانسیون د ۴مې مادې له مخې په یوه نړیواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښي کسان.
- ملېشې، خپل خوښي کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې دیو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه اوبهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د یوې خوا په توګه د هغو پېژندنه ددغو لاندې څلورو شرطونو په بشپړېدو سره شونې ده.

(۱)–موریس تورلي ،دبشرنړیوال حقوق، پاریس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: د ډلې مشري د داسې يو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسوليت ولري.

ب: د ډلې غړي له نورو سره د توپير ځانګړې نښې ولري، چې له يوه ټاکلي واټن څخه وليدل شي.

ج: په ښکاره ډول وسيله ولېږدوي.

د: د جګړې په بهير کې د جګړې قوانينو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونو ته، چې پورتني شرايط يې پوره کړي وي، په تېره بيا په نيول شويو سيمو کې، د دغو سيمو د خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.

د لاهې تګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي، چې: ((پر جګړې اخته ډله په جګړه کې د تطبيق وړ نړيوالو حقوقو پر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))

((که چېرې يو جنګيالی د دې حقوقو له پولو څخه سرغړاوی وکړي، د يو جنګي اسير په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځينې مجاهدين د دوه ډوله جنايتونو په ترسره کولو تورن دي.

جنګي جنايت.

بشر ضد جنايت

۱- جنګي جنايت:

الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه:

[1] - شارل ژورګبيب، د لاسوهنې حق، پاريس ۱۹۹۴ ز کال، ۸۴ مخ.

((فرخيار[2] د سکر توغنديو په باب ليکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله ښه ولي او هدف يې ځانګړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمېنه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغنديو زيات شمېر پر خلکو لګېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدينو پر دوستانو))[1]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر مياشت لرې واټن توغنديو ښار په ښه کاوه او اور يې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غويي پر مياشت دکابل-جلال اباد لارې وربښمو تنګي په سيمه کې مجاهدينو پر يوه پوځي کتار، چې تر شا يې ملکي ګاډي هم روان وو، بريد وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسايطو ته يې اور واچاوه، پر پوځيانو سربېره يې ملکي وګړي؛ کوچنيان، ښځې او سپينږيري، چې د مساپرو له جملې څخه وو، شهيدان کړي.

د يو شمېر ښځو پر عفت تېری وشو، يو شمېر نورې يې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې اوله ټولو شرعي او انساني قوانينو څخه يې تېری وکړ.

مجاهدينو د خوست دنيولو په مناسبت داسې جشن! جوړ کړ، چې دبشر تاريخ يې ساری ډېر کم ليدلی، داسې يو جشن! چې چنګيز او هلاکو يې هېرول. دا داسې يو جشن! و، چې د زرګونو وسلوالو کسانو په ډزو پيل اودخوست دکورونو د تيرانو او دړو په لوټ او تلان سره پايته ورسېد...

---

[2] –فرخيار، شهاب الدين، سرزمين دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.

[1] –عظيمي.م.ن، اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر دېوالونو داغونه پاتې شول.))(۲)

... دهغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غویي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، د کابل په بېلابېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ او زیات خلک تېپیان شول. د خلکو مال او شتمني لوټ شوه او په ځینو ځایونو کې د هغوی پر ناموس تېری وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنو ته رسېده.))(۱)

لوستوني باید د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کېناستل او دخلق و پرچم ډلو غړي بېوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې دمجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لویې ښکاره کړي؟ له کانې نه غر جوړ کړي اوبیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه ګټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.
(۱) - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د بښـنې نړيـوال سـازمان(ب،ن،س) تـه داسـې گزارشـونه رسـېدلي، چې پـه دښـتو کـې لـه کـومې محـاکمې پرتـه دولتـي اوشوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا گزارش د هغو (۲۵) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه کوي، چې د ۱۹۸۷ز کال پـه پای کې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان کې اعدام شوي وو. دغـه راز گزارش ورکړل شوی چې همدې ډلې د ۱۹۸۸ز کال د نومبر په لومړيو ورځوکې (۷۰) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم پـه پوسته کې ځای پر ځای شوي وو، اعدام کړي دي. ليدونکو گزارش ورکړ، چې دوی ټول تر پولې هاخوا د پاکستان پـه خاوره کې لـه محاکمې پرته اعدام شول.

د يوگزارش له مخې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ او اپريل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد د محاصرې پر وخت، دولتـي سرتېري او افسران ترخپلې تسليمۍ وروسته ووژل. پـه يوه پېښه کې چې د جلال اباد ښار د سوېل ختيځ پـه ۱۳کيلومترۍ؛ ثمرخېلو پـه سيمه کې، چې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ پـه لومړيو کې د مجاهدينو لاسته ورغله وشوه، (۲۰) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شـوروي اسـير شـوي سـرتېري هـم لـه محـاکمې پرتـه ووژل شول.))(۱)

((د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر ۲مه نېټه د جنرال دوستم ځواکونو دلوگر دواخجان پـه سيمه کې، د اسلامي حزب پـه يو کمين کې

---

(۱) – (ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵م کال، نومبر، ۳۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د **۵۳**مې فرقې يو شمېر پرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))[۲]

پر **۱۹۸۹**ز کال د کابل کمونیست حکومت سرتېرى احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستی ګزارش تر لاسه شوی، د دې څرګندونه کوي، چې دی تر **۱۹۹۱**ز کال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته د هغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))[۳]

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هر کله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزا ورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییز ډول وژل کېدل))[۱]

((د **۱۹۹۲**ز کال د اپریل پر **۱۳**مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (**۵۰۰**) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د **۱۹۷۸** او **۱۹۹۲**م کلونو عامه وژنې دي.))[۲]

---

[۲] - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، **۱۳۷۷**م کال، **۵۷۱**مخ.

[۳] - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**م کال نومبر، **۴۲-۲۴**مخونه.

[۱] - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، **۱۹۹۵**ز کال نومبر، **۳۰** مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسیت رژیم په پېر کې پوهان او کارپوهان یوازې دیوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخېدل.

نوځکه خو یې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم د مجاهدو ډلو له ځورونې او کړاو سره مخامخېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ییز حل پلویانو په تور، د مرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځینو وختونو او ځایونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخیستل کېده.))[3]

دلته به د څو تنو هغو روڼ اندو (روشنفکرانو) نومونه واخلو چې شهیدان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (۱۹۸۲م کال، نومبر)، بهاوالدین مجروح (۱۹۸۸م کال، فبروري)، محمد ذاکر (۱۹۸۹م کال، نومبر)، سعادت شګیوال (۱۹۹۰م کال، د مارچ ۲۲)، عبدالرحیم چینزایي (۱۹۹۱م کال، نومبر)، عزیزالرحمن الفت، غروال، ځدراڼ، انجینر عزیزعثمان، نجم الدین مصلح، مینا کشور او نور...))[1]

---

[2] – د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۲م کال ۷۲مه ګڼه، ۱۲مخ.

[3] -(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۲۴مخ.

[1] - په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدینو تروا کمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کروخیل، عبدلحکیم کتوازی (۱۹۹۵م کال، نومبر) او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دريیم څپرکی

د مجاهدينو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲ز کال د اپريل له پيله بيا تر ننه (۲۰۰۰ز کال تر جولای) پورې موده رانغاړي، د دې مودې په بهير کې لومړی مجاهدينو او يا وروسته (۱۹۹۴ز کال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳ کلونو په بهيرکې يې د کمونيستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه يې ګاللي وو، خو په سر شاره روح او غرور يې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پيل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بيا مجاهدينو ثابته کړه، چې له بشري او جنګي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونيستانو او شورويانو څخه کم نه دي. په ځينو ځايونو کې يې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدينو له سرغړونو څخه د کمونيستانو ګټه اخيستنه:

د ۱۹۹۹ز کال په اوږدو کې د ا.خ.ګ، کادرونو د کمونيست حکومت د واکمنۍ په بهير کې د خپل سياسي دريځ د توجيه لپاره د ((اردو و سياست در سه دهه اخير افغانستان)) په نامه يو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخيزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.ګ، د غړو او د شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شويو جنايتونو په باب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصدي ډول سترګې پټې شوي او په ډېرې هوښيارۍ يې له هغو څخه چې يو شمېر مجاهدين پرې تورن دي، په زوره توګه او د شيطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار يې ددې لپاره کړی، چې د کمونيستانو په اند ول د مجاهدينو د ګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خير او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدين زيات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلايي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((د کابل ښاريانو، چې کله د مجاهدينو برياوې وليدې، چې له وژنې او ويجاړۍ پرته بل څه نه و، نو ډاکټر نجيب الله سره يې مينه زياته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغو د مادي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجيب د وخت په فکر، نه په خپله د نجيب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې د يو تمدن ساده او انساني څرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو ښېشکه ډېر زيات توپير په کې ليدل کېږي، نو ځکه خو ډاکټر نجيب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))(۱)

د (اردو وسياست) کتاب نه يوازې دا چې په هېواد کې د کمونيستانو جنايتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د يو شمېر مجاهدينو زيات په خپله د هغې يرغليزې جګړې زېږنده ده، چې د هغې د پيل ګناه

(۱) - عظيمي، م.ن: اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زارۍ موکولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوڅي ګڼل او مشران یې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل، د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي،بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه دملي پخلاینې غږ ته مو اهمیت ورنه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او ددې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

ددې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هرڅه لوګډ کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولۍ او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))(۱)

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوځ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره بېغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

---

(۱) - عظیمي، م.ن. اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((...خو زیاتو او سېدونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډی، سړي وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهیسې د تېر نظام د ړنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته یې د نجیب الله درژیم د ړنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بیا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډیو ته دپای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(۲)

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونیستان د خپرنیزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نږدې وختونو کې په نا اشنا نومونو د نویو سیاسي ډلو دجوړولو له لارې، زیاتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدینو له سیاسي او پوځي تېروتنو اوزیاتیو څخه ګټه پورته کړي.هغوی هڅه کوي د کمونیست حکومت دواکمنۍ پر وخت، له شویو جنایتونو څخه دملي او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ددې نویو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي،چې خپل درانه جنګي جنایتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو دنویو سرغړونو تر سیوري لاندې راولي اوپټ یې کړي. هغوی د خپلې دغې هیلې د خړوب په برخه کې یو څه بریالي شوي هم دي. په څو ورستیو کلونو کې افغاني ټولنې اوکړی زیاتره د مجاهدینو پر تېروتنو غږېږي اولویدیز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د یوې ګډې لیکې په جوړولو سره، پر جنایتونو، تورنو کمونیستانو ته سیاسي پناه ورکوي.

(۲) - عظیمي، م.ن. اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال. اوړی، ۲۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا ګارنه او پلټنه پلمه کوي. عجیبه خولا داده، چې دا پلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هرډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا به ویني.

یوځل بیا دیادونې وړ بولو ، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خودژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰ز کال د(ن،س،م) په نوښت تنظیم شو ، پر کورنۍ جګړې باندې دژنیوکانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. موږ د تېر بحث په شان دجګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو ، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم: سرغړونې

۱- جګړه ييز جنايتونه:

الف: د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنيو څلورګوني کانوانسيونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ يو جنګي جنايت بولي. د جګړې له قوانينو څخه د سرغړونې دا نښې نښانې په بادغيس ولايت (د افغانستان شمال لويديځ) او پروان ولايت کې ليدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷زکال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بادغيس ولايت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګړې د پېښېدو له وېرې خپل استوګنځايونه پرېښودل. له پورته شمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې ته نږدې راټول شوي وو. په عشق اباد کې د (م،م،م) د مهاجرينو د عالي کمېشنرۍ استازي وايي: د سيمې د پښتنو پر ضد د ازبک ځواکونو له خوا يوه بشپړه توکميزه پاکونه روانه ده، ددې کار علت له طالبانو سره د پښتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسمبر پر لسمه نېټه د طالبانو د بهرنيو چارو وزير د بادغيس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پر قهرجن او ناوړه انساني چلند اعتراض وکړ.))(۱)

((د ۱۹۹۹زکال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاريکار او جبل السراج ونيول، له دواړو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپيان شول.

---

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زيات پنجشېر درې ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفينو طالبان د فتحه شويو سيمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځايونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ويې ويل، چې دا کار د هغوی د امنيت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وينا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شويو سيمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه يې له منځه يووړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اند ول، د هغوی د مخالفانو نقش زيات څرګند ښکاربږي.

د افغانستان اخبار مجله ليکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نو موړی د خپلو پوځي موخولپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وويل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومي خبرتيا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بيا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځايونو څخه رابهر شول او طالبانو

---

(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱مخونه.

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته يې درانه زيانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب – د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه:

د ژنيو څلور واړه کانوانسيونونه د ځاني او عامه شتمنيو نيونه يا ويجاړونه، چې د جګړه ييزو اړتياوو له پلوه د توجيه وړ نه وي، جنګي جنايت او د سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونيستي نظام تر ړنګېدو وروسته، د کارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسيسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنيز جوړښتونه په ټوليز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو و سياست در سه دهه اخير افغانستان) کتاب هڅه کوي، چې د کمونيستانو په انډول، د مجاهدينو د ګناه پېټی درونډ وښيي، نو ځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وايي:

کابل ته د مجاهدينو په رانوتو سره ((هره څلورلار کې قوماندانې، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک ليدل کېدل. قومندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه يې چې ويل او څه يې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځايه تېرېدل، له بايسکله نيولې تر خره، پسه او سړي پورې د قومندان شخصي مال ګڼل کېده او د هغه په يوه اشاره نيول کېده، څه دوران و. دا سې دوران چې د يو انسان قيمت د ټوپک يوې ګولۍ او د توغندي يوې وړې ټوټې ته راټيټ شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هغه وخت په کابل کې د انساني تمدن هېڅ نښې نښانې پاتې نه وې. برېښنا، اوبه، ګاډي او ټليفون چې د تمدن ښکارندويي کوي، نه وو. مغازې او هټۍ لوټ شوې او يا د لوټ له وېرې تړل شوې او مېخ شوې وې. سړکونه او ودانۍ په زرګونو ګوليو، توغنديو او توپونو سوري سوري شوي وو، په هره سيمه کې، هر غره او کوڅه کې ژورې کندې ايستل شوې وې، دا کندې تيارو او شومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختيا او انساني تمدن پر تابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))[1]

((پر ۱۹۹۲ زکال د افغانستان اسلامي دولت ترجوړېدو وروسته، په کابل کې وسلوالې ډلې چې د قومي او مذهبي انګېرنو له مخې جوړې شوې وې، نه يوازې پر خونړيو خپلمنځي جګړو اخته شوې، بلکې د خلکو بنديانولو، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټوني او د ښځو پر عزت باندې تېري ته يې هم لاس واچاوه.))[1]

لکه څنګه چې د مخه مو يادونه کړې وه، پر ۱۹۹۲ زکال د جمعيت او پرچم ائتلاف د (م،م،م) د سولې پلان پرضد د يو سياسي سازښت له لارې په کابل کې واک تر لاسه کړ، جمعيت تنظيم (پردې او ښان خيرات کړل) پرچم ډلې ته يې زيات امتيازات [له هغې جملې نه عمومي ښننه] وړاندې کړل، ځکه چې پرچم ډله د نوموړي تنظيم، چې له خپلو ځواکمنو، سياسي او پوځي سيالانو

---

[1] - عظيمي، م.ن: اردو و سياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۴مخ.

[1] (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سخت لاس او ګرېوان و، پوځي ملاتړ وکړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غښو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو د باور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبدالباقي ترکستاني پر ۱۳۷۳ل کال د مزار شریف په ټلویزیون کې داسې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو موږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))[1]

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، ددې زیات مسولیت څکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

د ښځې نړیوال سازمان په دې باب وایي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د ۱۹۹۵ز کال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله درېیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې څپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د ۱۹۹۵ز کال په مارچ کې د نظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د درېیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

[1] - عظیمي، م.ن: اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يرغل وکړ، د کورنيو ټول غړي يې ووژل او يا يې وتښتول. د کورونو مالونه يې لوټ کړل او پر هزاره ښځو يې تېری وکړ...

په سيمه کې روغتيايي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پرعزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسيرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسيرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسيرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قوماندان د خپلې واکمنۍ په سيمه کې يوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي. د کابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سيمو کې زيات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د يوې عادلانه محاکمې له دوديزو معيارنو سره سمون نه خوري. په زياترو برخو کې يوه محاکمه د هغه امر د په رسميت پېژندنې لپاره دايرېږي، چې د قوماندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه د دعوې وکيل د ټاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته يې د اعدام او د بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا يا غلا.

په کونړ او کندهار ولايتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته يوازې د قوماندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

[1] -(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳ز کال، سپټمبر، ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته بربښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان د مرګ تر بریده پورې خپېټه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو(زېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې د خونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یوازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویې سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. څرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخواني زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څو میاشتې په همدې ډول پاتې کېږي. د خلاصون یوازینۍ لار داده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

---

(۲) -(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳زکال، سپتمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان دهغوی د ورکړې وس ولري. که چېري دزنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دایمي اسانتیاوو له مخې دزندان شرایط ښه نه دي. زندانیانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تګ امکانات یې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنیو سره له لیدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانیو زندانیانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړی و، چې دوی د پوځي مورچلو کېندلو او دماینونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((دنظارشورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سیمو کې د پخواني خاد څو پټ ساتنځایونه لري، د اوږدې مودې زندانیان په پنجشېر کې دنیونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماین پاکۍ ته اړ ایستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سیاسي زندانیان ساتل کېږي، د هغو زندانیانو دوینا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشیر زندانونو بندیان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ایستل کېږي، د لویو ډبرو او وړو کاڼو د ښوېیدو او ټوټه کېدو له امله یو شمېر زندانیان مړه شوي او ځینې نورټپیان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷زکال د اګست په لومړیو ورځو کې په پنجشیر کې د زندانیانو شمېر نږدې ۱۲۰۰تنو ته رسېده، یو شمېر بهرني خبریالان دا ګست پر ۲مه نېټه پر دې بریالي شول، چې د بهارک زندان

---

(۱) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.
(۲) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (۳۵۰) تنه زندانیانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ایستل کېدل، غذايي وضعه يې ډېره بده نه ښکارېده.))[۱]

د ۱۹۹۹زکال د فبرورۍ میاشتې پر ورستيو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکز یو هیئت د بلخ ولایت زندانیانو حالت د څېړنې په باب مزار شریف ښار ته سفر وکړ، دې هیئت پېښور ته ته تر خپل راتګ وروسته دیو خبري کانفرانس په ترخ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانیانو سره د مستقیم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانیانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[۲]

په داسې حال کې چې د ژنیو ۱۹۹۳زکال کانوانسیون هغه ډله یا سرچینه چې اسیران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسیرانو سره (ن،س،م) کمېټې د لیدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره اواره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د(ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو د لیدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پردې د جګړه مارو غاړو له خوا (ن،س،م) کمېټې ته د اسیرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته یې د زندانیانو د لیدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

---

[۱] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه.

[۲] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[(ن،س،م) د ۱۹۹۷زکال د اګست پر ۱۲مه نېټه په فارياب کې، جوزجان او بلخ ولايتونو کې له بنديانو سره د(ن،س،م) د هيئت دکتنې دمخنيوي له کبله، له عبدالمالک څخه سر وټکاوه.][1]

د زياتېدونکي نړيوال فشار له امله د ۱۹۹۷زکال په وروستيو کې يو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونو د ليدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشير، کابل، مزارشريف، شبرغان، کندهار او هرات کې له(۸۰۰۰) زندانيانو سره وکتل.][2]

((پر ۱۹۹۷زکال (ن،س،م) په ۷۴ ساتنځايونو کې ۸۸۴۵ تنه زندانيان وکتل، د (۵۳۰۰) تنو زندانيانو ليکونه يې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له ۱۹۹۲زکال څخه تر ۱۹۹۲زکال پورې سيالو ډلو په ځانګړي ډول، دکابل په جګړو کې د ملکي اوپوځي وګړو پر يرغملۍ، چې د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا يرغمليان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د ۱۹۹۷زکال د جولاى پر ۲مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسيرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه يې نه کېږي او تل يې د ډله ييزې وژنې امکان وي.))[4]

---

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليتو لندن، ۱۹۹۵زکال،نومبر

[2] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹زکال، ۸۴مه ګڼه،۲۲مخ

[3] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مه ګڼه، ۲۱مخ

[4] - د افغانستان اخبار مجله،په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۷زکال، ۷۹مه ګڼه، ۲۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې د ژنيو کانوانسيون او د هغو ۳نمبر ضميمه پروتوکول له اسيرانو څخه غچ اخيستنه او هغوی ته په ډله ييز ډول سزا ورکونه ډېر سخت جنايت بولي او د سزا وړ يې ګڼي. د غچ اخيستنې له مخې د اسيرانو ډله ييزه زړه بوږنوونکې وژنه پر ۱۹۹۷ز کال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاريس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه) د لي براسيون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ګڼې) او د بښنې نړيوال سازمان (۱۹۹۷م کال، سپټمبر) د راپور په حواله ليکي: ((نړيوالو خپرونو د شبرغان په اړوندو سيمو کې له ۲۰ تر ۳۰ کندو او کاربزونو (د کاربزونو سوريو له ۱۰-۳۰مترو پورې ژوروالي او ۱۰-۵۰مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې(۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړی راپورټر (شونګ شون يګ) په سيمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نوموړي دا ومنله چې پر سلګونو اسيران او زندانيان کاربزونو ته غورځول شوي، وروسته يې د کاربز خوله د بم په واسطه الوزولې ده، په هر کاربز کې ۱۰۰ جسدونه ليدل شوي دي.

اسيران په ګاډو کې د تبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته يا ژوندي او يا که مقاومت يې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کاربزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بيا د کاربز پر لوري ډزې شوي او خوله يې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بيا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه يې اواره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځینو برخو کې لا د کاریز ژوروالی دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځای شي.

خبریال کولای شي دانسان دبدن یوه برخه ؛چې داوبو سطحې نه رابهر شوې وه، ووینې.))

((د۱۹۹۸م کا دډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) یو ویاند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړی په څاګانو کې غورځول شوي او بیا وژل شوي دي.

په پاکستان کې یوه لویدیز دپلومات هیله څرګندده کړه، چې (پر وژنې تورن) مالک دې د هماغه برخلیک انتظار وکړي، لکه دپخوانۍ یوګوسلاویا جنګي جنایتکاران چې ورسره مخامخ شول.))(۱)

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې دګڼو جنایتونو یوازینۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتیا ښوده او ددې پېښې څېړنې لپاره یې یو کمیسیون وټاکه، په خواشینۍ سره چې ددې کمیسیون کار دوام ونه کړ اود هغو مسولینو ته دهېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشینۍ سره چې هغه وخت افغانستان داسې یو مسول حکومتي کادر نه درلود ،چې په ټینګار سره نړیواله ټولنه ددې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعیت تنظیم رنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې یې استازی درلود ، دې مسلې ته لېوالتیا ونه ښوده او ان هڅه یې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې ددې مسلې اړوند دوسیه غلې او ویې ساتي. د طالبانو

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰-۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت چې ددې مسلې زیانمن شوی اړخ و، په نړیواله کچه ددې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹ز کال د ډسمبر پر ۵مه نېټه د (م،م،م) عمومي منشي اعلان وکړ، چې د افغانستان په درېو لویو ښارونو کې ۱۲ څارونکي ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنایت:

الف- عامه وژنه:

د افغانستان اخبار مجله د پاکستان چاپ مسلم جریدې له خولې لیکي: ((۱۹۹۷ز کال د ډسمبر پر ۱۰مه نېټه د مزار شریف ختیځ؛ قزل اباد کې، د یوې ډله ییزې وژنې نښې نښانې لیدل شوي دي. د ښځو، کوچنیانو او سپینږیرو (۷۰) جسدونه چې ظاهراً له شکنجې او د بدن غړو ترغوڅولو وروسته، وژل شوي وو، په یوه ډله ییز قبر کې پیدا شول. وحدت ګوند وویل: دا وژنه د طالبانو د پرشاتګ پروخت د هغوی له خوا شوې ده.

ددې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و، چې د وسلې پټ ځایونه وښیي.))

د [(ب،ن،س) ناتائید شوي راپورنه ددې څرګندونه کوي، چې په بلخ کې په ډله ییزه توګه ناپښتانه وګړي نیول شوي دي. نیول شوي کسان پټو ځایونو ته لېږدول کېدل، ملکي هزاره ګان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۹۸ز کال د مارچ پر ۲۹ مه نېټه د طالبانو مشر ملامحمدعمر خپلو پلویانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسیران ونه وژني.][1]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ ز کال د سپتمبر پر ۳مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شریف د فتحې پروخت یې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تور رد کړی دی.))[2]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹ز کال دبامیانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ییز ډول دملکي وګړو دوژنې یادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد یادونه. ملامحمدعمر په داسې حال کې چې د مخالفینو وژنه تائیدوي، زیاتوي چې دا کار دمخالفینو له خوا په سیمه کې دطالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلویانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.][3]

ب- دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظیمونو ؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعیت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، دبې دفاع ملکي خلکو د استوګنځایونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غونډاري په څېر، د ښوونځیو، روغتونونو په ګډون، د ښار دملکي وګړو د راټولېدو پرمرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سیمې بمبارولې. ددې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

[1] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۱مه ګڼه، ۱۸او۲۸مخونه.
[2] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.
[3] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه ملیوني وګړو څخه نیم ملیون امن ځایونو ته لاړل.))[1]

[د (ب، ن، س) دوینا له مخې د ۱۹۹۴ زکال د ډسمبر پر میاشت د توغندیو د لګېدو له امله ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰ تنه ټپیان شوي دي.][2]

((د ۱۹۹۲ زکال له اپریل څخه راپه دېخوا د ټولو ډلو له خوا د درنو وسلو د ډزو له امله په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپیان شوي دي.

د اسې ښکاري، چې د دې یرغلونو یو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځایونو شوي، چې ګومان کېده د دې سیمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[3]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذایي توکو د پیدا کولو لپاره راټول شوي وو، (کلستر) توغندي و ورول. دولتي ځواکونو هم پر هغو استوګنځایونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سرای، درېیمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي و توغول.))[4]

---

[1] –(ب، ن، س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپتمبر، ۱۴ او ۲۸ مخونه.

[2] – د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

[3] – د(ب، ن، س)، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۲۴، ۴مخونه.

[4] – د(ب، ن، س)۴۷، ۴۹مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په داسې حال کې چې يو زيات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سيمو باندې بريدونو له امله وژل شوي، خو د(ب،ن،س) له دې کبله ډېر خواشينی دی، چې ډېر بريدونه پر استوګنځايونو او يوازې د ملکي هدفونو لپاره ترسره شوي دي ټولو ډلو پر استوګنځايونو باندې خپل بريدونه توجيه کړي، ادعايي کړې، چې دهغو سيمو اوسېدونکي د سيالې ډلې ملاتړي وو.))[1]

يوه ليدونکي د والي اسمعيل خان د غچ اخيستونکي بريد په باب چې د ۱۹۹۵ز کال دمی پر لومړيو ورځو کې په فراه ولايت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وويل:

((هغوی زيات ټوټه کېدونکي(کلسټر) بمونه وغورځول، چې دهغو له کبله(۲۲۰-۲۵۰) تنه ووژل شول. زياتره وژل شوي کسان عادي خلک و، چې نه يې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه يې له هغو سره مخالفت درلود. جګړه دربدلې وه، څو ورځې هېڅ کومه پوځي هڅه نه وه، خو د اسمعيل خان ميګ ۲۱، ميګ ۲۳، سو ۱۷ او ۱۸ الوتکې راوالوتې، استوګنځايونه يې بمباري کړل، کورونه يې ويجاړ او ډېر ملکي وګړي يې ووژل.))[2]

---

[1] - د(ب،ن،س) ۴، ۲۴ مخ.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غميزه، نړيوال مسوليتو لندن، ۴۹، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د سیاسي توکمیز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدینو حکومت پر مهال د ماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي او دیني ډلو غړي ډېر ځله د برید له خطر سره مخامخېدل، ناڅرګندو کسانو د کابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو د ښځو پر عزت یې تېری کاوه. له بشري حقوقو څخه د زیاتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړۍ مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲ز کال پر اپریل کابل ته ننوتې شوې، (د احمد شاه مسعود اړوند) تاجک او د (رشید دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوی د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقریباً د کابل د ټولو اوسېدونکو نیمایي شمېر یې جوړاوه، خپل برېدونه پیل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوی د زیات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې دیوې شیعه مذهبي ډلې هزاره لړکی، د اسلامي اتحاد له پښتنانه تنظیم سره د سخت مخالفت له امله تر ځانګړي ګواښ لاندې راغی. د کابل د افشارو په سیمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظیم متحد) له خوا ناترسه بریدونه وشول.))[1]

---

[1] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپتمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د ۱۳۷۱ل کال د چنګاښ پر ۲۳مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظارشوار ترمنځ لومړی په مامورینو کارته او بیا په دربیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبني بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډیو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، بربښنا مزو او تېرانو وژل شوو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظارشورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول او د هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې تړلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))[1]

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي او د هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تروا کمنۍ لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نو دوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل بریدونه توجیه کوي او ادعا کوي، چې د هغو ځایونو اوسېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))[2]

هغه بېوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې د ملاتړ ګمان پرې کېده، پر له پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخېدل.))[1]

---

[1] –عظیمي، م،ن. اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۷مخ.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۲مخ.

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۲زکال د نومبر د ۲۷مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وایي: چې د دوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړې دی.

همدارنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو او بانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته د لومړي ځل لپاره د (توکمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې اوسېدونکي یې له مسعود نه د اټکلي همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې را مهاجر کړل.))

د افغانستان د اخبار مجله د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۲زکال د جولای له (۵-۱۵) نېټې پورې یې د غوربند درې (۵۰۰۰-۶۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو او بانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[1]

((د ۱۹۹۲زکال د نومبر په شاوخوا کې، ۴۵۰۰تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

---

[1]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مخ.

د(ب،ن،س) په وینا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بندیان کړل، هغوی په ځرخي پله زندان کې تر سختو شرایطو لاندې بندیان شوي دي.))[۲]

((په شمالي کې طالب مخالفینو د طالبانو زیات پلویان په زندان کې واچول.))[۳]

[۲] - د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸ زکال، ۷۴مه ګڼه ۲۳مخ.

[۳] – بي بي سي راډيو، ۲۰۰۰ زکال، جون، پښتو ماښامنۍ خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي یرغل وروسته د جګړې لویو او ګڼ شمېره جنایتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا بېلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولینو څخه د پوښتنې ښه پیاوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدینو د مقاومت ځواکونو په انډول د حکومتي مقاماتو، کمونیست او مجاهد حکومت دواړو مسولیت زیات دی.

کمونیست حکومت او وروسته بیا د مجاهدینو حکومت د کورنیو قوانینو او نړیوالو تړونونو پروړاندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پرودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند د نظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غریزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدینو په ډلو کې تنظیم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره د مدني احساس مسولیت ډېر لږ و، سیاسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. دلته د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري بڼه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عـام خلـک د جګـړې پـر نړیوالـو قوانینـو نـه پوهېـدل، د دې قوانینو له متن او مانا څخه پوره ناخبره وو او بلې کومې سرچینې هم د دا سې قوانینو د پلې کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخیستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهیر کې د (ن،س،م)، د بنسـټي نړیـوال سـازمان او نـورو بېلابېلـو هیئتونـو، د جګـړې لـه مقرراتو څخه د خلکو د خبرولو لپاره، تبلیغات او خپروني ونه کړې او نه یې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسلم حقوقي اصل دا دی، چې لـه قوانینو څخـه ناخبري، سرغړونکي لـه پـړې نـه شـي خلاصولای، لکـه څنګـه چې د مخـه مـو اشـاره وکـړه، کلـه چې جګړه پیل شي، د هغې ګډونوال؛ هم دولت هم مخالفین، د هغې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا

په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې

دموضوع طرح کول

لومړی جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنایتونو تورنو کسانو د محاکمې اړیتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲ز کال د اپریل میاشت د کمونیست- مسلمان حکومت له خوا جنایتکارانو ته د بښنې د اعلان په باب یو څه وغږېږو.

قومندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونیست حکومت د بهرنیو چارو وزیر عبدالوکیل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهیر کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد دکودتا جزئیات طرح شول، د ۱۹۹۲ زکال د اپریل پر ۲۰ مه نېټه له خبریالانو سره د خپلې مرکې په ترڅ کې څرګند کړه چې: ((بښنه تر غچ څخه ښه ده) د مسعود تر خبرو ۱۲ ورځې وروسته د جهاد لارښودي شورا (جهادي شورا) د برهان الدین رباني په ریاست غونډه وکړه، هغه عمومي بښنه چې نوښتګر یې مسعود و (نه لکه څنګه چې اوازه وه، چې مجددي دی) تائید کړه.

دکمونیستانو د بښنې اعلان، د هغه تړون یوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، دکابل د نیولو لپاره له نظار

(c) ketabton.com: The Digital Library

شورا سره یو سیاسي او پوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږیږو. اوس پر دې خبرې ټینګار کوو، هغه مسلمان- کمونیست حکومت چې د ۱۹۹۲ز کال د اپریل پر میاشت یې په کابل کې واک ترلاسه کړ، په داسې یوه دریځ کې نه و، چې د جنایتکارانو پرسر د ښښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې یو قانوني، مسول او د خلکو استازی حکومت نه و، یو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسایلو کې یې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنایتکارانو ته د ښښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغېږدلي مراتب نه وو، په بله وینا د مجرمینو ښښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئیس!) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، د هغو جنایتکارانو ښښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پرضد یې هڅې کړې، د لویې جرګې او یا د لویې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه د بهرنیو د لاسپوڅي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې ښښنې اعلان، چې یو لاسپوڅي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د یو سیاسي سازښت لاره چاره وي، په رسمیت نه پېژني او د هغې ورځې په هیله دي، چې لویه جرګه او یا ټاکل شوی ملي حکومت له جنایتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زیات عوامل شته، چې د جګړې حقوقو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخې، سرغړوونکو څخه د پوښتنې غوښتنه کوي، له هغې جملې نه:

الف- د داسې يوې مدني ټولنې جوړول، چې غړي يې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او يا تر هغه څخه لوړ، خلکو ته د مسوليت احساس وکړي، د چارو د مسولينو له پوښتنې او ګروېږنې پرته شونې نه دي.

افغانستان بايد خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاريخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پيغام ورسوي، چې هېڅ يو ملي خيانت او هېڅ يو ملي خاين بې پوښتنې او بې سزا نه پاتې کېږي، دا د راتلونکو غميزو د مخنيوي يوازېنۍ لار ده.

ب- د يوې قانوني سرچينې له خوا د جنګي جنايتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځاني کينه او غچ چې ټولنيزه سلامتيا زيانمنوي، له منځه وړي او د ملي پوهاوي او ټولنيزې سولې د ټينګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنايتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونيستان يو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول د افغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په بېلتانه، وېرې او دايمي ډار کې ژوند کوي، واقعيت دادی، چې پر جنايت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اټکل دی چې د ګوند د ليکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نو بيا هغوی حق لري، چې له ځاني کينې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږ دی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي او بايد وبې کړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه دد غه لوستی او لوړ زده کړي قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له نااندېولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دا به په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته دنړيوالو افکارو پاملرنه راواوړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي(د بشر حقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانکو ته وسپاري.

دويم: د يو خپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسول حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتونو څېړنې لپاره د یوه خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سیمینار کې چې د بشر حقوقو د بېلابېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له بېلابېلو کورنیو او بهرنیو لیدلوریو رڼا واچول شي.

د اسنادو راټولونه، د مجرمینو سپارنه، د محاکمې څرنګوالی او نور به په سیمینار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سیمینار په افغانستان کې د جنګي جنایتونو د څېړنې لپاره یوه دایمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالنۍ غونډې جوړوي او ددې درې ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبلیغ څانګه، د اسنادو راټولولو څانګه او د راجستر څانګه. ددې څانګو فعالیت به د بشر حقوقو د کورنیو او بهرنیو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصیتونو او اټکل د کابل حکومت د بسپنو له لارې خروب شي.

الف تبلیغ څانګه:

دا څانګه د مضمونونو، کتابونو او کتابګوټو د خپرولو، د کنفرانسونو او سیمینارونو د جوړولو، د نظر له خاوندانو، په ځانګړې ډول پخوانیو سیاسي بندیانو سره د مرکو له لارې کولای شي، دوخت د تېربدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنایتونو د څېړنې مسله له هېربدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو پر وړاندې نړیوالې ولولې راوپارېږي او سزا به یې شوني کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسې چاپ (فيګارو) جريده د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په خپلې ۲۱مې ګڼې کې ليکي: ((د مجاهدينو له خوا د مزارشريف تر نيولو کېدو يوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په نيمايي کې په کابل کې د کې،جي،بي (KGB) او خاد د ارشيف ټول اسناد له منځه يوړل شول او يا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه تړون يوه برخه وه، چې د اپريل په لومړيو کې په مزارشريف او د اپريل پر ۱۷او ۱۸مه په جبل السراج کې د نظار شورا او د ا.خ.د.ګ د پرچم ډلې ترمنځ لاسليک شوی و، دنجيب د کمونيست حکومت د بهرنيو چارو وزير عبدالوکيل د پرچم ډلې استازولي کوله، ددې تړون له مخې دخاد اسنادو پر له منځه وړلو سربېره، دواړو غاړو پر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجيب الله پرته نورو کمونيستانو ته د بښنې اعلان.
- له شوروي سره د ټولو لاسليک شويو تړونونو د موادو درناوی.
- دوطن کمونيست ګوند دهغو غړو لپاره د تګ اصولي او باعزته لارې چارې برابرول، چې له هېواد څخه دوتلو هيله لري.
- هغو کمونيستانو ته چې (م،م،م) د سولې پلان پرضد يې د کودتا لار ښوونه وکړه او کابل ښار ته يې د نظار شورا راتګ شونی کړ، په وسلوال پوځ (لکه دفاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لومړيو
ځوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوی،چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنتروله وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانګړي ډول دهغوی پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و ، له نوموړي تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه ، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو ، په ځانګړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پروړاندې دسر د يوه وبښتنه په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو ،ورسره سم داخبرخپور شو ،چې د خاد اسناد پر درېو برخو ووېشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه.يوه برخه يې نظار شورا ، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوی دي، چې په افغانستان کې د جګړې سرغړوونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه،چې په هېواد کې د جګړې جنايتونه څېړي.

هغوی له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله،چې خپله يې مسول ګڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دګډوډۍ لپاره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جرم د ټولو اسنادو او څرکونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي د زیاتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غمیزې په باب د کی، جي، بي په ارشیف کې د شتو اسنادو هغې سرچینې سره چې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او نښو نښانو د راټولولو مسولیت پر غاړه اخلي، د روسیې د همکارۍ اهمیت په ګوته کوي. په اوسنیو شرایطو کې د اسې یو ډول همکارۍ شونې نه بریښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غمیزې لیدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن یې د شکنجې داغونه ښکاري. د محاکمې ځنډول، د جنایت د زیاتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه ځانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د یوې خبرتیا له لارې، له هېوادوالو او بهرنیو سرچینو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا ځانګه د(ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کمیسیون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو ناحکومتي سازمانونو (ان،جي،او) ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهیر کې یې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې لیدلي، کولای شي خپل ارشیف بډایه کړي.

ګڼ شمېر پخواني سیاسي بندیان، چې د سړي وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، کمونيستانو د سختو او له شرمه ډکو جنايتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کليوال وګړي، چې د ښارونو او کليو د بمبارۍ پر وخت د بېګناه ملکي وګړو د وژنې او د ملکي سيمو د ورانۍ ليدونکي وو، د افغاني او شوروي کمونيستانو د جنايتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولولو څانګه به له هيلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او يا نړيوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر څانګه:

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سيمې د تثبيت دنده ولري.

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبينو، د سياسي بيرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي او پوځي خاد، د پوځ لويو صاحب منصبانو، د څارندوی لويو افسرانو او د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب ښه پوره معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر يوه نسبتي دوسيه به د څانګې ارشيف کې خوندي شي او د غوښتنې پر وخت به ملي يا نړيوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ييزو موخو د يوه لوري او د مرکزي دولت د جوونکي په توګه، د يو شمېر فرصتونو په ترلاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو سره په افغانستان کې د کمونیستانو د جنګي جنایتونو د
څېړنې موضوع رابرسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹ز کال د جون پر ۲مه نېټه د طالبانو د کورنیو چارو وزیر له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنایت مسولو کمونیستانو په لټون او نیونه کې دې له حکومت سره مرسته وکړي.))[۱]

---

[۱]- د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی
د محکمې جوړونه او د جنایتکارانو ببرته سپارنه
لومړی- د محکمې جوړلو څرنګوالی:

لکـه څنګـه چـې مخکـې مو یادونـه وکـړه، د جنایتکـارانو د محاکمې دنده کېدی شي، ملي او یا نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې د بشر حقوقو پـه باب د خپـل راپـور پـه سـریزه کـې لیکـي: (...پـه افغانسـتان کـې د بهرنیـو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غمیزې ته د سون توکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله یې رالېږله یوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کښته نه کړ، چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړیوالې ټولنې غږ کوي، چې په افغانستان کې د بشر حقوقو پـه باب خپـل مسـولیت ومني او د جګړې له ټولو خواوو څخه غـواړي، چې نورې سرغړونې ونـه کړي.

رښـتیا خبـره داده، لکـه څنګـه چـې څرګنـده ده، دلویـو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غمیزو د رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو سبب ګرځېدلي، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو د محاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې د افغانستان د غمیزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو د راکاږلو په اړه غلې پاتې کېږي.

که چېرې محاکمه په نړیواله کچه مطرح شي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې ددنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

که چېرې محکمه (د نورنبرګ محکمې غوندې) په نړیواله کچه، له غوښتنې سره سم په لنډمهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایته رسېدو او د جرم ترپېښېدو څخه زیات کلونه وروسته هم، پر جنایت تورن کسان د ملي محکمو له خوا محاکمه کېدی شي.تردویمې نړیوالې جګړې وروسته د ملي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د نازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستیو کلونو کې د دویمې نړیوالې جګړې څو تنه جنایتکاران، چې د لاتینې امریکا هېوادونوته تښتېدلي وو، اسرائیلو، فرانسې او ایټالیا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۶ زکال د مې پر ۸مه نېټه د((هیریش پرپیکه)) په نوم یو الماني نازي، چې ۸۲ کلن و، په ارجنټاین کې ونیول شو او محکمې ته وسپارل شو.

تورن په ایټالیا کې د اس،اس، د قومندان په توګه، پوره ۵۲ کاله وړاندې د ۱۹۴۴ زکال د مارچ پر ۲۴مه نېټه د هغه هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نږدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایټالویان وژلي وو.))[1]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي، چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یومهال راپورته کړي، چې دسزا نړیواله محکمه[2] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پرته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اندېښنه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید (کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

---

[1] – عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵،۶ګڼه.

[2] – د جزانړیوال دېوان،لومړۍ برخې،دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجګړې د شوروي خوا مجرمين. کله چې په نړيوال کچ د افغانستان جګړې د جنايتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقيم ډول د پخواني شوروي يو شمېر واکمن هم د پېښې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان دجګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسيې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونيستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونيستانو د جنايتونو د څېړنې لپاره د يوې نړيوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

ځکه نو ددې زيات اټکل شته، چې روسيه به په امنيت شورا کې له خپل (ويټو حق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو دمحکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امريکا به هم له روسيې سره د دوستانه اړيکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونه ومني، ځکه نو تر هغه پورې چې نړيوال سياست مناسب لوری غوره کوي، په نړيوال ډګر کې بايد تر هرڅه لومړی د افغاني جنګي جنايتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنايتکارانو د محاکمې لپاره يو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې اوداسې نور پرابلمونه موږ دېته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا دا ده، چې د نړيوالو مجرمينو څېړنه دولتونوته راجع کېږي نه نړيوالې ټولنې ته.))[1]

[1] –ژان کامبه کو، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، ۱۹۹۳زکال، ۳۱۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوېديز هېوادونه په يوازې توګه په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو له قضايي څېړنو سره لېوالتيا لري. د بي، بي، سي راډيو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((د اسلامي حزب قوماندان زرداد خان د کابل جلال اباد پر لويې لارې باندې د طالبانو تر واکمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته يې پناه يوړه، د انګلستان يوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لويه لاره کې د کړو جنګي جنايتونو له کبله پوښتنه او ګروېږنه وشي.))[1]

په افغانستان کې بايد د جګړې د جنايتکارانو محاکمه د يو ملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل د جنايتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمينو نه د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنايت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه اړتيا څرګندېږي.:

- ✓ د هغې لومړنۍ لويې جرګې د پرېکړې پر بنسټ د يوې ځانګړې محکمې جوړول، لکه د هېواد د اساسي قانون د تدوين لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ د دې محکمې غړي کېدای شي، د لويو جرګو له غړو څخه غوره شي.

د دې کار ښه والی دادی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده څرګندوي، چې دوو لسيزو کې د کورنيو او بهرنيو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

[1] - بي، بي، سي، راډيو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰ زکال د اګست ۳مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوې محکمې ته د تورنو کسانو په سپارنه کې(چې وروسته به ورته اشاره وکړو) او سنی ستونزې د روسيې په چلند پورې تړلې دي، ځکه چې روسيه د زياتو تورنو کسانو سياسي ملاتړې ګڼل کېږي، دا کار به افغان چارواکي اړ کړي، چې يو زيات شمېر تورن کسان په غيابي ډول محاکمه کړي.
نړيوال کانوانسيونونه د محکمې د حکم تطبيق، (ملي وي که نړيوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د ۱۹۴۵ز کال د اګست ۸مې نېټې تړون د جګړې جنايتکارانو ته سزا ورکول د کورنيو حقوقو سيستم ته راجع کوي. په دې حالت کې نو دولتونه په دوو کټه-ګوريو وېشل کېږي:

- ✓ کله چې د يو دولت اتباع د جګړې قربانيان وګڼل شي.
- ✓ کله چې د يو دولت اتباع پر جنګي جنايتونو تورن وي.

دويم: د جنايتکارانو سپارنه:

د دې بحث ترپيل د مخه به ښه داوي، چې لوستونکي پر جنايت تورن شخص سپارنې او د جنايتکار سپارنې ترمنځ توپير وپېژني.
د تورن سپارنه د محکمې پر وړاندې د هغه د حاضرېدو لپاره مطرح کېږي، خو د جنايتکار سپارنه د محکمې حکم تر صادرېدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.
په افغانستان کې پر جنايتونو تورنو کسانو زيات شمېر په روسيې او د منځنۍ اسيا په نورو هېوادونو کې، چې هغه هم په روسيې پورې تړلي دي، ميشته دي، دا کار د مجرمانو سپارلو لپاره د روسيې د همکارۍ اړتيا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه برېښي.
په اروپا کې المان دډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نورو هېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونيست سياسي مهاجرين منلي، چې پرجنايت تورن دي. د مجاهدينو دډلو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.
د خپرونو درا پورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، څرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته دمجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.
کله چې په نړيواله کچه دنړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته دمجرمينو د راکاږلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکاږلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.
په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخو کې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معامله کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو تړون لاسليک کړی وي.
هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي رامنځته شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: لومړی دا چې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل دا چې د تورن یا محکوم له خوا د بهرني تابعیت منل د هغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: او یا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت و نه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګنده ده، تر اوسه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. د هغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي او دویم حالت کې د افغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت تر لاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکي، د دې سبب ګرځي، چې د تورنو افغانانو د سپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط و نه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په درېیم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه د یو داسې بهرني تبعه (چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنايت نړيوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، دمجرمينو د سپارنې په برخه کې د نړيوالو کانوانسيونونو له ټينګار سره سره، دخپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.

که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړيواله کچه و پېژندل شي، د مجرمينو د سپارلو د کانوانسيونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسيون څخه بهر هېوادونه (دژنيو ۱۹۰۷او ۱۹۴۹م کال) کانوانسيونونود لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.

دژنيو کانوانسيونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې او ملي نړيوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا يوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې دجرم او جنايت دپېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نوور هېوادونو دنده هم ده.

که چېرې د کانوانسيون يو غړی هېواد يو تورن يا محکوم شخص ملي او يا نړيوالې محکمې ته ور نه کړي، له کومو عواقبو او يا که په څرګند ډول ووايو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړيوالو تړونونو کې ددې خبرې څه څرګندونه نه ده شوې.

ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې دتورنو او محکومينو د سپارلو په باب زياتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، دکانوانسيون دغړو هېوادونو وي او يا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دي سره سره بيا هم دولتونه د جګړې د تورنو کسانو او محکومينو د سپارنې په برخه کې د خپلو سياسي غوښتنو له مخې چلند کوي.

د روندا د عامه وژنې زياتره مسولين پر ۱۹۹۴ز کال (د تورنو کسانو د محکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. په افريقايي هېوادونو کې د امنيت شورا اغېز (سياسي لامل) د دې سبب شو، چې د افريقايي هېوادونو په مرسته د جګړې پر جنايتونو زياتره تورن کسان، د روندا لپاره نړيوالې محکمې ته وسپارل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، د افغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کېږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کېږي:
لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟
دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:
عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي واکمن حکومت د دوو کینو او ښیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزناکو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د ښتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې د ملي هیلې (د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.
دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کانې وتلل شي. سره له دې چې موږ د پر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:
د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو، چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایۍ سره یې د یو بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

يرغلگر هېواد پـه ټينگار او ملاتـړ د خپلـو هېوادوالـو پروړانـدې سخت جنايتونه ترسره کړل.
ځکه نو د هغوی نـاروا او ملت ضد هڅې بايد د ټولـو وروستنيو ويجاړيو او انحرافـاتو اساسي علت وګڼل شي. لـومړی بايـد لـه کمونيستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او دسزا نور ځايونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا لـه کبلـه ارامـه ساه وباسي، نو نړيوال شرايط بـه برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.
د دويمـې پوښـتنې (دمحکمـې د جوړولـو سـرچينه او وخـت) پـه ځواب کې بايد په ډاګه کړو ، ترهغه پورې، چې په هېواد کې يو ملي او مرکزي حکومت جوړ شوی نـه وي او ملـي ثبـات پـه کـې ټينـګ شـوی نــه وي، ددې مسـلې راټينګـول اسـانه خبـره نــه ده. دا چـې دنورنبرګ محکمه په خپله دنده کې بريالی شوه، علت يې دا و چې د متحدينو لـه خوا پـه نيـول شوې اروپـا کـې سياسي ثبـات ټينـګ شوی و. کـه چېرې د طالبـانو حکومت د افغانسـتان د خاورې پـاتې برخه ونيسي، د جګړې جنايتکارانو محاکمې لپاره يوه ښه سرچينه ګڼل کېږي، دا سرچينه جنايتکارانو ته د سزا لپـاره د نـورو سياسي الټرنيټيفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهـه) پـه انـډول، ښـه سياسـي او روانـي دريـځ لـري [ځکـه چـې د شـمال اتحـاد کمونيستانو ته ((دعمومي بښنې)) اعـلان پـر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې يو شمېر کمونيست پلوي لېبرالان راټول شوي، چې پـه جبهـه کـې سياسـي سازښـتونو ته تيـار دي او د پـورتنی دعـوې دطرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].
دا خبره څو دليلونه لري. له هغې جملې نه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبان د سیاسي اسلام د (جنګیالیتوب) او (انقلابیتوب) اړخونه لري، چې د ملت او شریعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سیاسي معامله نه کوي.

طالبانو د خپلې واکمنۍ په بهیر کې له کمونیستانو سره ډېر ټینګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې یې ښه ازموینه ورکړې ده.

د طالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په لیکو کې پر جنګي جنایتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې باید کمونیستان په یوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړیواله کچه د جنایتکارانو د محاکمې راپورته کول لوی‌یې ستونزې لري، د دې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړیوالې پېژندنې ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸ زکال د تړون، چې د جزا د نړیوال دایمي دېوان د جوړېدو لپاره تدوین شوی، لاسلیک کړي. د روم تړون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې یې جنایت ترسره شوی وي او یا تورن کس د هغه تبعه وي، د دېوان غونډې ته د غوښتنلیک واک ورکوي.

هېوادپالو، ژمنو او مبارزو شخصیتونو ! په هرځای کې چې اوسئ. د جنایتکارانو د محاکمې تر وخته باید:

هر کال پر افغانستان باندې د شوروي یرغل پر ورځ د روسیې سیاسي نمایندګیو او په بهر کې د افغاني کمونیستانو د مرکزونو پر وړاندې سترې مظاهرې اصلي شعارونه وي.

له کمونیستانو سره خپل ټولنیز اړیکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سیاسي او ټولنیز بېلتانه سره مخ کړئ.

د دغه ملي ارمان (د جګړې جنایتکارانو محاکمه) د هېرېدو د مخنیوي لپاره هر اړخیزه تبلیغاتي مبارزه پیل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه هــرې هغــې حکــومتي او نــاحکومتي موســســې ســره چــې د جنايتکارانو دمحاکمې لپاره هڅه کوي، مرسته او همکاري وکړئ.

پای

دوکتور م، ع، تره کی
لیون· فرانسه
۲۰۰۰م کال- جولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

په فرانسوي ژبه:

۱. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ۱۹۹۴

۲. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ۱۹۸۹

۳. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳

۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۲

۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳.

۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ۱۹۹۳.

۷.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۴.

۸. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ۱۹۹۴.

۹.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.

۱۰. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.

۱۱. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.۱۹۸۲.

پښتو اودري:

۱- زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل.

۲- نیازی، امیدوار: د ۱۳۵۷ ل کال د ثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پایلې، پېښور، ۱۳۶۸ ل کال.

۳- مایوروف، الکساندر: په افغانستان کې رښتیا څه تېر شول؟ پېښور ۱۹۹۹ ز کال.

۴- عقاب اریانا مجله: ۱۹۹۲ م کال.

۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ۱۹۹۹ ز کال.

۶- البدر جریده: هالنډ چاپ، ۲۰۰۰ ز کال.

۷- د بښنې نړیوال سازمان راپور، لندن، ۱۹۹۳ ز کال.

۸- د بښنې نړیوال سازمان راپور: افغانستان، د بشري حقوقو غمیزې په باب نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ ز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیا ته راغلی دی...

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۲ل کال، د لغمان ولایت د الینګار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکرې کورنۍ کې زېږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینګار ولسوالۍ د سلینګار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغلی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانګې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانګې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانګې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانګه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پای ته ورسوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړۍ ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد)) مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدا رنګه دیو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.

استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد د ښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.

تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول. استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو. ملګرو ملتونو (UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي. استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکاډيميکو او ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راډيويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندېيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي. زه دد ې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسني فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دادی ستاسو مخې ته اېښودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• مټکور	لومړی شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	درېیم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنوال روستار تره کي اثر دويم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه

د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷

- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- د پنټاګون ترڅنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- څېړنې او شننې:

- د محمد ګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بيړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- اند يال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دکتابونو په وړمو کې — لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې — لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون — لومړی ۱۳۸۷
- او سنۍ رسنۍ — لومړی ۱۳۸۷
- کهنړیوال ماته وخوري؟ — لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سېلې هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

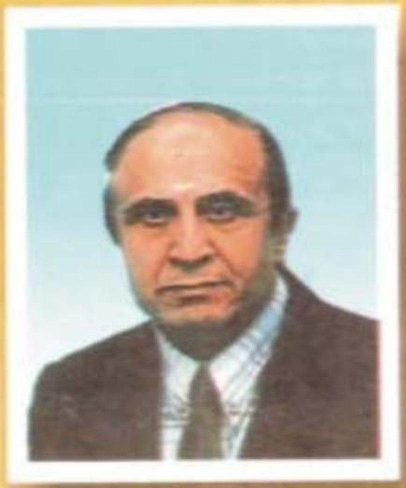

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:

Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-16-7

9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library